

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ
МІГРАНТІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ЗНАЧНОЇ
ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ»**

Виконав: студент 4-го року навчання,
Спеціальності
072 Фінанси, банківська справа та
страхування

Максим'юк Владислав Лук'янович

Керівник: Новік А.Ю.
канд. економ. наук, PhD

Рецензент: Версаль Н.І.
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»
Секретар ЕК _____ Донкоглова Н.А.
«_____» _____ 2022 р.

Київ 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРИВАТНИХ ТРАНСФЕРТІВ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ.....	6
1.1 Сутність приватних трансфертів	6
1.2 Економічний вплив приватних трансфертів	14
1.3 Приватні трансфери, тіньова економіка та пов’язані проблеми	19
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2 ВПЛИВ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	23
2.1 Характеристика приватних трансфертів в Україну	23
2.2 Вплив приватних трансфертів на економічне зростання в Україні.....	29
2.3 Моделювання впливу грошових переказів на економіку	39
2.4 Моделювання впливу війни на грошові перекази в Україну	40
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3 МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ, ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХНЬОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	48
3.1 Моделювання впливу грошових переказів на рівень бідності в Україні	48
3.2 Методи підвищення ефективності використання грошових переказів та їхньої детінізації	59
3.3 Перспективи приватних трансфертів в Україні	64
Висновки до розділу 3	67
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку приватні трансферти стали вагомим складовою економіки України, яка має широкий спектр впливу на неї. Грошові перекази є одним з найбільших додаткових джерел доходу українських домогосподарств, який постійно збільшується. Більше того, грошові перекази мають багатогранний вплив на різні сфери життєдіяльності суспільства, починаючи від економічної і закінчуючи соціальною та духовною.

Актуальність даної роботи пов'язана з значним обсягом грошових переказів, який щороку надсилається в Україну і продовжує зростати, і полягає у визначенні теоретичних основ грошових переказів, мотивів появи відповідних грошових потоків, проблем пов'язаних з ними, структури та особливостей приватних трансфертів в Україну, впливу грошових переказів на економічний розвиток країни, визначення методів підвищення ефективності використання цих коштів країнами та аналізі впливу пандемії COVID-19 та повномасштабної війни на обсяги грошових переказів та їхнє використання в Україні.

Метою даної роботи є глибоке визначення сутності та характеристик приватних трансфертів та детальний аналіз їхнього впливу на економічне зростання України та інші сфери суспільного життя.

Для досягнення мети було визначено наступні задачі:

1. Розглянути теоретичні основи грошових переказів, їх мотиви, канали відправлення, впливи на економіку, зв'язок з тіньовою економікою та пов'язані з ними проблеми.
2. Проаналізувати структуру грошових переказів в Україну, порівняти їхнє відношення до ВВП в різних країнах і зробити висновки на основі отриманих даних.
3. Розглянути вплив приватних трансфертів на економіку України.
4. Проілюструвати вплив грошових переказів на економіку та змодельовати вплив війни на міграції та грошові перекази

5. Проаналізувати залежність рівня бідності в країні від обсягу вхідного потоку грошових переказів.
6. Визначити з допомогою яких заходів державного та недержавного регулювання можна підвищити рівень ефективності засвоєння грошових переказів в економіці.
7. Проаналізувати вплив пандемії COVID-19 та повномасштабної війни на зміну обсягів грошових переказів в Україну.

Об'єктом дослідження є грошові перекази українців з-за кордону.

Предметом дослідження є особливості приватних трансфертів в Україну та їхній вплив на вітчизняну економіку.

Методами дослідження для теоретичної частини роботи були абстрагування, аналіз, узагальнення та вивчення літератури. Саме завдяки цим методам було розглянуто теоретичні основи переказів, їхній вплив на економіку, зв'язок з тіньовою економікою та іншими проблемами. Для практичної частини роботи, а саме другого та третього розділу на додачу до вже згаданих методів було застосовано статистичні методи аналізу даних (для характеристики грошових переказів в Україну), порівняльний аналіз (для частки грошових переказів по відношенню до ВВП), економетричне (для аналізу впливу приватних трансфертів на рівень бідності в Україні) та системно-динамічне моделювання (для ілюстрації впливу переказів на економіку та для моделювання зміни в структурі приватних трансфертів та міграції через початок повномасштабної війни).

Інформаційну базу дослідження становлять статистичні та аналітичні дані Національного Банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Світового банку, роботи Міжнародної організації з міграції, публікації Організації Об'єднаних Націй, роботи Міжнародного Валютного Фонду, Європейського банку реконструкції та розвитку, Інституту міграційної політики, Національного інституту стратегічних досліджень, монографії, книги, наукові статті, публікації іноземних та вітчизняних науковців та дослідників з питань

грошових переказів, трудової міграції, тіньової економіки та економічного розвитку, матеріали світових та українських ЗМІ та інші Інтернет-ресурси.

Практичне значення результатів даної роботи полягає в тому, що викладені в ній теоретичні та практичні положення можуть слугувати базою для подальшого дослідження грошових переказів та їхнього впливу на економічний розвиток та різні суспільні сфери в країні. В роботі наведені методи підвищення ефективності використання грошових переказів та їхньої детінізації, які можуть бути застосовані в Україні.

Наукова новизна результатів полягає в розширенні і конкретизації вже існуючих теоретичних положень про грошові перекази, а також в розширенні та доповненні практичних положень за рахунок моделювання, порівняння та статистичного аналізу.

Ключові слова: грошові перекази, приватні трансферти, економічне зростання, тіньова економіка, трудові мігранти, міграція, рівень бідності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРИВАТНИХ ТРАНСФЕРТІВ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

1.1 Сутність приватних трансфертів

Поняття приватних трансфертів не є суперечливим в економічній літературі, але, все ж, воно не має єдиного визначення і трактується по-різному різними організаціями й установами.

НБУ визначає грошові перекази, як “форму переказу грошей у банківській або поштовій системі, зазвичай між фізичними особами або між фізичними та юридичними особами. В структурі грошового переказу присутній відправник, одержувач і посередник” [52].

Згідно з офіційним визначенням Світового Банку, приватні трансферти – це сума особистих переказів та компенсацій працівників. Особисті перекази включають усі поточні перекази готівкою між фізичними особами-резидентами та нерезидентами, незалежно від джерела доходу відправника (і незалежно від того, отримувач отримує дохід від трудової чи підприємницької діяльності, соціальних виплат чи будь-яких інших видів переказів) та відносин між домогосподарствами (незалежно від того, вони пов'язані чи не пов'язані між собою) [53].

Схоже, але дещо інше визначення дає Європейська комісія: приватні трансферти – це доходи домогосподарств, які створюються завдяки економічній діяльності членів цих домогосподарств, які перебувають за кордоном. Грошові перерахування можуть базуватися на довготривалому проживанні в іншій країні (економічна діяльність в якості трудового мігранта), або на короткострокових роботах (як сезонний працівник) [54].

В даній роботі словосполучення «приватні трансферти» та «грошові перекази» використовуються як синоніми.

Отже, визначення грошових переказів є зрозумілим і не викликає суперечок в економічній літературі. Грошові перекази - це доходи домогосподарств, отримані за кордоном, в основному за рахунок міжнародної міграції робітників. Приватні трансферти є найпопулярнішим і найбезпечнішим способом швидкого переказу коштів у валюті без оформлення додаткових документів та без відкриття поточного рахунку. Вони різняться за швидкістю і розміром плати за послуги.

В сучасному світі поява грошових переказів зумовлена різними видами соціально-економічних зв'язків між відправником та одержувачем, відповідно існують різні мотиви для переказів. Найбільш повторювані, це:

1. «страховий» мотив, при якому грошові перекази розглядаються як потенційні джерела доходу для страхування домогосподарств від зовнішніх чинників;
2. «альтруїстичний» мотив, який пояснює виникнення відповідного явища через емоційний зв'язок мігрантів з їхніми родичами на батьківщині [1];
3. мотив «власних інтересів», який передбачає наявність інвестиційних та підприємницьких цілей в мігрантів, а також бажання підвищити власний рівень життя. В даному випадку приватні трансферти з-за кордону є альтернативою через відсутність можливостей в рідній країні [2];
4. «борговий» мотив, який виникає, коли, наприклад, мігрант відшкодовує борги, накопичені сім'єю для оплати міграції або через інші договори, позики в банку і т.п. [3].

Така диференціація мотивів є важливою, особливо щодо перспективного використання грошових коштів мігрантами або одержувачами. Як зазначається, мотиви відправника можуть змінюватися в різні періоди часу залежно від змін потреб – від безпосереднього споживання домогосподарства (їжа, оренда та ліки) до довгострокових інвестицій домогосподарств (страхування здоров'я, освіта та домашній комфорт), а також заощадження [33].

Дослідження Де Ла Круза продемонстрували гендерні аспекти в мотивах надсилання приватних трансфертів. Наприклад, висновки дослідження показують, що жінки використовують зароблені/отримані кошти щоб допомогти і забезпечити

добробут своїх родичів, тоді як чоловіки частіше використовують їх в своїх інвестиційних цілях [4]. Також, згідно з висновками Міжнародної організації з міграції обсяг грошових переказів від жінок може бути меншим, ніж від чоловіків, через те, що вони, як правило, отримують нижчі заробітні плати [5].

Як зазначали Лукас, Роберт Е. Б. та Старк О. в своїй роботі, причини появи приватних трансфертів є комплексними, різні мотиви можуть співіснувати і залежати від ситуацій як відправників, так і одержувачів, що, як правило, передбачає різні пріоритети в шляхах використання зароблених/відправлених грошових коштів (наприклад, безпосередні потреби проти перспективних інвестицій); тому варто вважати, що раніше згадані мотиви переказу та різні гіпотези щодо використання грошових переказів слід розглядати як доповнювальні, а не суперечливі [6].

Існує кілька варіантів переказу приватних трансфертів. У літературі широко розрізняють офіційні та неформальні канали. Формальні канали становлять послуги, що пропонуються офіційно зареєстрованими юридичними особами, такими як банки, поштові відділення та оператори грошових переказів (ОГП). Будь-які інші послуги з переказу коштів визначаються як неформальні канали. Вони можуть бути законними, наприклад, фізичні перевезення готівки до країни призначення, або незаконними, наприклад, послуги, що надаються незареєстрованими, неліцензованими суб'єктами господарювання.

На додаток до розрізнення формальних та неформальних каналів, можна ще розрізнити конкретні канали передачі. По-перше, гроші можуть бути надіслані офіційно за допомогою банківського переказу між банком у країні, що надсилає, та банком у країні, що отримує кошти. Банківські перекази часто вимагають від мігранта і одержувача мати банківські рахунки. По-друге, грошові перекази можуть надсилатися через зареєстровані ОГП, які мають широку мережу місцевих відділень, де мігранти можуть збирати та надсилати гроші (найпоширенішими є Western Union та Money Gram). Інші офіційні канали включають SMS, дорожні чеки, поштові перекази, попередньо завантажені подарункові картки, кредитні та

дебетові картки, які дозволяють знімати гроші в банкоматі чи відділенні банку за кордоном.

Серед неформальних каналів на ринках деяких країн діє кілька незареєстрованих ОГП, особливо для переказів в країни, що характеризуються низьким рівнем фінансового розвитку. Їх називають операторами «Hawala» або «Hundi». Є дані ООН про те, що ці системи перераховують десятки мільярдів доларів у всьому світі [7]. Послуги, як правило, базуються на недорогих технологіях, таких як факс або телефонний дзвінок, і пропонуються в магазинах мобільних телефонів, туристичних агентствах та продуктових магазинах. Порівняно з офіційними переказами, ці незареєстровані перекази відносно анонімні, швидкі та недорогі [8]. Мігранти також можуть відправляти грошові перекази за кордон, фізично перевозячи готівку. Це можуть зробити або самі мігранти, наприклад, під час відвідування або повернення на батьківщину, або третя особа, наприклад, друг, член сім'ї або довірений агент. Крім того, мігранти можуть надсилати готівку звичайною поштою.

Дослідження Де Луна Мартінеза та ін. показують, що згадані вище канали грошових переказів суттєво відрізняються за вартістю, доступністю та швидкістю. Послуги з переказу коштів, що пропонуються офіційними ОГП та банками, як правило, дорожчі, ніж неформальні грошові перекази [9]. А згідно з роботою Фройнда К. та Спатафора Н., загальна вартість офіційних каналів, включаючи збори та курси обміну, які сплачує відправник, а також збори, сплачені отримувачем, коливається від 5% до 15% від вартості грошового переказу, тоді як витрати на неформальні канали коливаються в межах від 2 до 5% [10].

Щодо доступності каналів грошових переказів, то Сандер С. стверджує, що мовні, культурні та інституційні бар'єри перешкоджають використанню банківських послуг [11]. Банки часто вимагають, щоб клієнти мали банківський рахунок, тоді як ОГП вимагають лише офіційного посвідчення особи. Більше того, Пурі С. пише в своїй роботі, що одержувачам може бути важко отримати доступ до банків через їх обмежену кількість відділень, особливо в бідних, віддалених або зруйнованих районах [12]. Що стосується швидкості, то ОГП та неформальні

канали також мають перевагу над банківськими каналами, оскільки банки не завжди мають прямі зв'язки з кожною країною і, таким чином, залучають проміжні банки. Як результат, банківські перекази можуть зайняти кілька днів, тоді як гроші, надіслані через ОГП, можуть бути отримані одержувачем протягом декількох хвилин. З точки зору анонімності, неформальні канали відрізняються від послуг, що пропонуються банками, через відсутність формальних записів про транзакції.

Дослідження Сандера С. показують, що на вибір мігрантами каналу грошових переказів впливають [11]:

1. характеристики різних варіантів грошових переказів;
2. характеристики транзакції;
3. характеристики мігрантів;
4. економічне та інституційне середовище як в країні проживання, так і в країні перебування.

По-перше, на вибір мігрантами спрямування грошових переказів впливають характеристики різних варіантів оплати. Коли йдеться про грошові перекази, вибір залежить не тільки від вигод, що пропонуються відправнику, але також від уподобань та можливостей одержувача. На використання офіційних каналів грошових переказів впливають [9]:

1. доступність та віддаленість від установи;
2. мовні та культурні бар'єри;
3. банківська політика щодо мінімальних залишків на рахунках;
4. рівень прозорості установи, довіра до неї;
5. фінансова грамотність.

Окрім того, важливими параметрами є транспортні витрати, швидкість, зручність та безпека [34]. Загалом, низька вартість трансферу є однією з ключових причин використання неформальних каналів. З іншого боку, офіційним способам часто надають перевагу через їх швидкість, зручність та безпечність.

По-друге, такі характеристики транзакцій, як сума переказу та частота грошових переказів, є важливими при вирішенні способу переказу. Як зазначають Фройнд С. та Спатафора Н., мігранти, які частіше здійснюють грошові перекази,

віддають перевагу офіційним каналам, зокрема ОГП [10]. Більше того, більші суми частіше надходять через банки, тоді як менші перекази частіше надсилаються неофіційно. Пояснення цьому можна знайти у відносно великій комісії, яку банки та ОГП часто беруть за переказ невеликих сум.

По-третє, такі характеристики мігранта, як знання фінансової системи країни та її можливостей, є важливими визначальними чинниками. Загалом, освічені та кваліфіковані працівники частіше користуються банківськими та іншими офіційними каналами замість неформальних послуг [34]. Тривалість та характер перебування мігрантів за кордоном також відіграють важливу роль. Карафолас С. та Контеос Г. зазначають, що існує кілька доказів того, що легальні та постійні мігранти віддають перевагу офіційним каналам, а тимчасові мігранти без документів - неформальним [13]. Це може відображати той факт, що нелегальні та непостійні мігранти мають обмежений доступ або взагалі не мають доступу до банківських послуг, або що легальні та постійні мігранти більше довіряють фінансовій системі приймаючої країни або знають про неї.

По-четверте, Бек Т. та Мартінез Періа М. С. визначили, що на вибір способу переказу коштів впливають інституційне та економічне середовище в обох країнах. Показано, що такі фактори як обмежена довіра та конкуренція в банківському секторі, низький рівень проникнення банків у країну мігранта, а також обмежена пропозиція фінансових послуг як для відправлення, так і для отримання грошових переказів, стримують мігрантів від використання формальних каналів [14]. Карафолас С. та Саріаннідіс Н. дослідили, що наявність відділень банків у приймаючій країні та таких можливостей, як рахунки в іноземній валюті та спеціальні курси обміну, сприяють використанню банківських послуг [15]. На додаток до інституційних факторів, дослідження ООН свідчать, що використання формальних каналів зменшується відповідно до різниці між офіційними курсами валют та курсами на чорному ринку [7].

Підсумовуючи, існуючі дослідження підкреслюють важливість різних особистих, трансакційних, економічних та інституційних факторів. Де Луна Мартінез, Ендо Дж. І. та Барберіс С. стверджують, що широке використання

готівки може сприяти використанню неформальних систем, оскільки вони зберігають анонімність людей, які відправляють і отримують гроші [9]. Подібним чином Барендсе Дж. та ін. стверджують, що перевага готівкових переказів негативно впливає на використання банківських послуг [16].

Теорія дослідження грошових переказів тісно взаємопов'язана з теорією міграції, яка фактично зазнала істотних змін за останні десятиліття. Еволюція думки про вплив міграції на економічний розвиток супроводжувалася коливаннями між "песимістами-мігрантами" та "оптимістами-мігрантами".

Неокласична теорія розглядає міжнародну трудову міграцію як результат нерівномірного економічного розвитку країн, в основному, різницю в рівнях заробітної плати. Оптимістичне бачення бере свій початок від цієї теорії, яка, як зазначає Тодаро М. П., стверджує, що міграція сприяє оптимальному розподілу робочої сили в країні-реципієнті та країні-донорі мігрантів [17]. Як пише в своїй роботі Массей Д. С., вільне переміщення робочої сили також сприяє збільшенню заробітної плати в країні, що відправляє мігрантів, оскільки відтік призводить до дефіциту робочої сили; отже, теорія передбачає, що міграція припиняється, коли рівень заробітної плати в двох країнах вирівнюється [18]. Однак неокласична теорія ігнорує роль грошових переказів, що зазначив Тейлор І. Дж. [19]. Вона сприймає мігрантів як максимально корисних працівників, і ігнорує їхні альтруїстичні мотиви, що включають допомогу своїм сім'ям.

Нова економіка трудової міграції, згідно з Тейлором І. Дж., стверджує, що міграція - це стратегія, обрана домогосподарством колективно для збільшення доходу, залучення інвестицій та страхування від ризику втрати доходу [19]. Отже, грошові перекази збільшують доходи і знімають виробничі та інвестиційні обмеження, зумовлені несприятливими економічними умовами в країні.

Іншою оптимістичною теорією щодо міграції та грошових переказів є теорія розвитку, що описав де Хаас Х. [20]. Заснована на дослідженнях європейської та американської міграції, теорія підкреслює не тільки позитивний вплив коштів, надісланих мігрантами, але й ефект знань, ідей та підприємницького духу. Також передбачається, що робітники-мігранти інвестуватимуть у фірми країни-

походження. На макрорівні грошові перекази повинні стати вирішальним джерелом міцної валюти.

Ефект зменшення бідності був підтверджений у більш широкому масштабі. Країни з низьким рівнем доходу та середнього доходу, як визначено Світовим Банком, використовувались для оцінки ролі міжнародної міграції та грошових переказів у зменшенні бідності [35]. Оцінка показала, що зростання грошових переказів на особу на 10% в середньому приводить до зниження на 3,5% частки осіб, які живуть менше ніж на 1 долар США на день. Так само 10% збільшення частки мігрантів у населенні країни приводить до зниження рівня бідності на 2,1%.

Сінгер Д. А. в своїй роботі зазначає, що окрім зменшення рівня бідності сімей та збільшення споживання, мігранти також відправляють грошові кошти додому для здійснення підприємницької діяльності, наприклад, для забезпечення утримання або розширення існуючих інвестицій (бізнесу, землі тощо), які вони залишили після себе [21]. Більше того, існує таке явище, як грошові вкладення. Згідно з даними дослідження Фазілі С., мігранти, що здійснюють такі інвестиції, готові інвестувати в низькодохідні проекти заради позитивних зрушень у рідному регіоні [22]. Лукас, Роберт Е. Б. та Старк О. пишуть, що у Каталонії (Іспанія) та Марселі (Франція) марокканські емігранти зробили саме це в 1978-79 роках, створивши асоціації для об'єднання своїх коштів та спрямували їх на загальний розвиток та на інфраструктуру в Марокко [6].

Адамс Р. Х. та Куекуеча А. вивчали вплив грошових переказів на структуру витрат [23]. Використовуючи двоступеневу багаточленну модель логістичної регресії, він виявив, що домогосподарства, які отримують внутрішні чи міжнародні грошові перекази, схильні витратити на житло на 3,3% або 5,7% більше за суму, яку вони витрачали за відсутності грошових переказів. Крім того, такі домогосподарства витрачають більше коштів на здоров'я. Зокрема, домогосподарства, які отримують внутрішні грошові перекази, витрачають на здоров'я на 0,8% більше, ніж звичайні, а ті, які отримують закордонні перекази – на 3% більше. Більше того, сім'ї, які отримують грошові перекази, витрачають більше коштів на освіту. У середньому, сім'ї, які отримують внутрішні грошові перекази,

витрачають на 1,9% більше на освіту, а ті, що отримують перекази з-за кордону, витрачають на 3,6% більше.

1.2 Економічний вплив приватних трансфертів

Збільшення інтересу до потенціалу розвитку грошових переказів призвело до збільшення кількості досліджень на цю тему. Загальний напрямок досліджень полягає в тому, що грошові перекази приносять користь економіці та сприяють економічному зростанню. Економічне зростання – це збільшення виробництва товарів та послуг та їхньої вартості в поточному періоді в порівнянні з минулим. Його можна виміряти в номінальному або реальному (з поправкою на інфляцію) виразах. Традиційно, сукупне економічне зростання вимірюється у валовому національному продукті (ВНП) або валовому внутрішньому продукті (ВВП), хоча іноді використовуються альтернативні показники (національний дохід (НД) і відповідні показники на душу населення) [55].

Грошові перекази мігрантів описують як відносно стабільне джерело іноземної валюти та доходів та як захист від бідності. Однак існують не тільки позитивні ефекти. Грошові перекази призводять до інфляції попиту, нерівності доходів, зміцнення місцевої валюти - варіант так званої голландської хвороби¹, що може перешкодити конкурентоспроможності та економічному зростанню країни та збільшити вразливість країн, що залежать від грошових переказів, до раптових зовнішніх шоків. Грошові перекази не є панацеєю, вони не можуть замінити ефективну економічну політику та структурні реформи, необхідні для розвитку держави.

Примітка:

Голландська хвороба - це концепція, яка описує економічне явище, коли стрімкий розвиток одного сектору економіки (зокрема, природних ресурсів) спричиняє спад в інших секторах. Це також часто характеризується значним зростанням національної валюти. Голландська хвороба - парадоксальна ситуація, коли хороші новини для одного сектора економіки, такі як відкриття природних ресурсів, призводять до негативного впливу на загальну економіку країни [55].

Для багатьох країн, що не мають ресурсів, грошові перекази є життєво необхідними. Як зазначає Мансур А. М. та Кюллін Б., значний вхідний потік грошових переказів служить ключовим джерелом іноземної валюти для покращення платіжного балансу [36].

Приватні трансферти представляють собою більш стабільне джерело іноземної валюти, ніж інші види валютних надходжень, такі як іноземні інвестиції чи позики. Крім того, грошові перекази дають відносну перевагу, оскільки вони не тягнуть за собою створення зовнішнього боргу з майбутніми зобов'язаннями щодо погашення. Більше того, вони не пов'язані з різноманітністю політичних та економічних умов, яким повинна відповідати країна-отримувач (як у випадку позик на розвиток від МВФ). З іншого боку, грошові перекази – це приватні кошти, як і інші джерела доходів домогосподарств, тому держава не повинна розглядати їх як заміну офіційній допомозі в розвитку чи прямим іноземним інвестиціям у вирішенні питань платіжного балансу та в стимулюванні економічного розвитку.

Однак, незважаючи на ці потенційні вигоди, великі та стійкі потоки грошових переказів сприймаються як макроекономічні виклики для країн-реципієнтів, особливо коли існує небезпека голландської хвороби. Інша проблема полягає в тому, що значний приплив грошових переказів у доларах США або євро сприяє доларизації / євроїзації економік країн, що приймають перекази. Як стверджують Гаврилишин О. та Беддіс С., це можна частково пояснити інерційною відсутністю довіри до місцевих валют [24]. Звичайно, певний рівень доларизації може бути корисним для країн з перехідною економікою, оскільки це сприяє розвитку внутрішніх фінансових ринків та може пом'якшити ризики валютного курсу для іноземних інвесторів. Але високий рівень доларизації залишається предметом занепокоєння, бо він обмежує ефективність грошово-кредитної політики. Це також підсилює вразливість банківської системи у разі економічної кризи та знецінення валюти. Також Атаманов А. та ін. стверджують, що грошові перекази сприяють помітному зростанню імпорту [25].

Великі надходження грошових переказів часто згадуються як важливі фактори швидкого економічного зростання. Ірадіан Г. зазначає, що грошові

перекази через їх прямий вплив на приватне споживання та інвестиції відіграли особливо важливу роль у економічному зростанні багатьох невеликих країн [37].

За свідченнями ЄБРР, грошові перекази були потужним рушієм зростання в країнах, що розвиваються, до світової фінансової кризи 2008 року. Однак вони збільшили вразливість цих країн від зовнішніх потрясінь, будучи одним із каналів передачі рецесії з країн-донорів грошових переказів [38]. Через погіршення зовнішнього середовища, а також через різке скорочення грошових переказів, зростання реального ВВП різко сповільнилось у деяких країнах у 2009 році. Але їх скорочення не було безпосередньо пов'язане зі зменшенням трансфертів від робітників, які проживають за кордоном.

Незважаючи на те, що грошові перекази мають важливе значення для покращення короткострокових економічних показників багатьох країн, зростання менших економік під впливом грошових переказів виявилось нестійким і складним для підтримки. Це підтверджують результати досліджень країн, що розвиваються, де надмірна залежність від надходження грошових переказів збільшує мінливість внутрішнього ділового циклу та загрожує послабленням довгострокового потенціалу економічного зростання, як зазначають Чамі Р. та ін. [39]. Оскільки моделі зростання, що базуються на грошових переказах, можуть бути не стійкими в середньо- та довгостроковій перспективі, необхідно визначити та розробити інші двигуни економічного зростання. В одному з досліджень МВФ політикам пропонували переглянути свої оптимістичні погляди щодо грошових переказів та ретельно продумати установи, які можуть допомогти отримувачам грошових переказів перетворитися на підприємців та направити свої трансферти на інвестиції [40]. Подібним чином пропонується вживати додаткові політичні заходи у чотирьох основних сферах, а саме: освіта, державні установи, фінансовий сектор та макроекономічні викривлення для посилення впливу грошових переказів на зростання.

Згідно з дослідженнями МВФ про взаємозв'язок між грошовими переказами, інвестиціями та зростанням, надходження грошових переказів може позитивно впливати на економічне зростання в країні. Приплив може також позитивно

впливати на зростання через його вплив на швидкість накопичення капіталу (тобто, рівень внутрішніх інвестицій) та на ефективність розподілу нового капіталу [40]. Але багато що залежить від того як мігранти використовують приватні трансферти. Різні дослідження показують, що більшість грошових переказів домогосподарства витрачають на їжу та основні потреби у існуванні та покращення житла. Лише невеликі суми витрачаються на інвестиції у бізнес або зберігаються на банківських рахунках, що спричинено поганим інвестиційним кліматом, відсутністю відповідних інвестиційних можливостей та знань як це зробити. Отже, грошові перекази використовуються для короткострокових цілей домогосподарств. Вони, як правило, не використовуються для закладання основ довгострокового процвітання завдяки їх ефективному використанню.

Дослідження Брауна Р., Кармігнаніанда Ф. та Фаяда Дж. показують, що грошові перекази сприяють зміцненню банківської системи та стимулюють фінансовий розвиток, що є особливо важливим для країн з перехідною економікою [26]. Зокрема, грошові перекази сприяють підвищенню фінансової грамотності населення шляхом пов'язування більшої кількості людей із офіційною фінансовою системою та сприяння конкуренції між банками, операторами грошових переказів та іншими фінансовими установами. Хоча лише невелика частина грошових переказів зазвичай зберігається на банківських рахунках через брак довіри до офіційного банківського сектору та високу схильність до споживання.

Немає сумнівів, що витрачання грошових переказів на інвестиції у фізичний капітал та на підприємницьку діяльність безпосередньо позитивно впливає не лише на зростання, а й на зайнятість. Часто значна частина надходжень грошових переказів використовується для споживання, а не заощаджується чи інвестується. Але навіть у цих випадках грошові перекази породжують позитивні мультиплікативні ефекти, стимулюючи розвиток роздрібної торгівлі, транспорту, будівництва, виробництва товарів народного споживання та різноманітних послуг.

З іншого боку, грошові перекази можуть негативно впливати на сукупну пропозицію робочої сили та зайнятість, якщо одержувачі грошових переказів відмовляються працювати через низькі заробітні плати на батьківщині. Хрістев Е.

та ін. довели, що дорослі з домогосподарств, які отримують невеликі або середні грошові перекази, зазвичай працевлаштовуються рідше, ніж члени домогосподарств, які не отримують коштів з-за кордону [41].

Надходження грошових переказів також може стати причиною прискорення інфляції, зростання цін на товари, які є популярними серед мігрантів, перегріву певних галузей економіки і надмірного зростання імпорту. Ці негативні наслідки виникають через те, що в економіці країни-реципієнта грошових переказів з'являється занадто великий об'єм грошових коштів, а мігранти створюють надмірний попит на певні групи товарів, ціна на які швидко зростають і вони стають недоступними для інших.

Не варто забувати, що приватні трансферти впливають на формування людського капіталу в країні. Одним з популярних способів використання грошових переказів мігрантами є навчання їхніх дітей. Зі зростанням доходів домогосподарства стають спроможними оплатити навчання членів сім'ї в університеті, що сприяє збільшенню кількості висококваліфікованих працівників на ринку праці. Пов'язаними з цим проблемами є те, що через роботу закордоном батьки не можуть приділяти достатньо часу своїм дітям, тому, інколи, це супроводжується падінням їхньої мотивації до навчання. Позитивним ефектом виступає збільшення кількості студентів, а, відповідно, коштів для університетів, що дозволяє їм розвиватися і реалізовувати проєкти, на які не вистачало ресурсів. Але є й негативні ефект, так як через матеріальну забезпеченість таких студентів зростає рівень корупції в освітній сфері, а через популярність певних спеціальностей на ринку з'являється надмірна пропозиція праці.

Грошові перекази підвищують рівень життя домогосподарств і забезпечують можливість підтримки основних потреб сім'ї. Часто саме приватні трансферти виступають «щитом» від бідності в країнах, що розвиваються і дозволяють домогосподарствам не бути залежними від рівня економіки в їхніх країнах. Негативною стороною цих процесів є посилення нерівності в доходах та соціального розшарування населення.

1.3 Приватні трансфери, тіньова економіка та пов'язані проблеми

Приватні трансфери, незважаючи на велику кількість позитивних ефектів та впливів, приносять також ряд проблем, основними серед яких є зростання рівня тіньової економіки (ухиляння від сплати податків), відтік працездатного населення, підробка документів та втрата роботи іноземцями через дешеву робочу силу з-за кордону.

Грошові перекази займають вагоме місце в тіньовій економіці, особливо в країнах з високим рівнем еміграції. Розміри тіньової економіки в країнах, що розвиваються коливаються в межах від 32 до 35% ВВП, а в розвинутих країнах – від 8 до 15% ВВП, як зазначає Савич О. В. [42]. Чим вищий рівень тіньової економіки, тим менш стабільною є економіка держави.

Мігранти намагаються заробити якомога більше коштів і вдаються до нелегальних способів передачі грошових коштів щоб уникнути оподаткування. В країнах, що розвиваються, здебільшого немає ефективного законодавства і способу протидії податковим махінаціям, тому бувають ситуації, коли через нелегальні канали передачі трансфертів відбувається більша частина всіх переказів.

Дії мігрантів піддаються логічному поясненню, оскільки в багатьох країнах їхнього походження немає можливостей заробляти достатньо коштів для утримання своїх сімей. Вони намагаються передати максимально можливу грошову суму, роблячи це нелегальними методами. Іншою причиною таких трансфертів є недовіра до влади, вітчизняних банківських систем та податкової політики. Через це з'являються побоювання втратити зароблені кошти.

Для протидії нелегальним трансфертам держави повинні створювати ефективні податкові системи, які не будуть забирати в членів суспільства вагому частку їхнього доходу. Більше того, країни повинні розвивати банківську сферу для того щоб мігрантам було вигідно зберігати кошти у вітчизняних банках. Такі дії є високоефективними, адже вони виводять приватні трансфери з тіньової економіки. Це, у свою чергу, створює ланцюг послідовних позитивних наслідків для економіки. За рахунок припливу коштів починає активно розвиватися

банківська сфера; банки починають інвестувати кошти у вітчизняні галузі, що створює передумови для економічного зростання. Економіка держави починає активніше розвиватися, збільшуються загальні економічні показники держави, такі як ВВП і сальдо платіжного балансу. В результаті нарощування виробництва і розвитку всіх галузей економіки починає зростати середня заробітна плата в державі і в такому випадку мігранти можуть повертатися працювати на Батьківщину. В довгостроковій перспективі держава стає менш залежною від грошових переказів мігрантів, частка яких зменшується відповідно до зростання ВВП.

Тіньова економіка має як негативні (деформує податкову сферу, збільшує рівень інфляції, тощо), так і позитивні (запобігає банкрутству домогосподарств шляхом тінізації доходів, створює неформальну зайнятість) ефекти на економіку. Головною метою держави є виведення грошових переказів з тіні шляхом покращення якості банківських послуг та їхнього помірнього оподаткування.

Пов'язаною проблемою також виступає відтік кадрів за кордон, що повинно стимулювати підприємства збільшувати заробітні плати для утримання працівників, але часто призводить до збільшення заробітної плати за рахунок «зарплат в конвертах» і ще більшого зростання неформальної зайнятості в країні. В країнах-донорах грошових переказів ситуація протилежна, адже зі зростанням кількості мігрантів зменшується рівень заробітних плат у галузях, де працюють мігранти, бо ті готові працювати за нижчі винагороди.

Проблемою міжнародного рівня являється підробка документів в країнах-реципієнтах грошових переказів, адже серед мігрантів зростає попит на отримання віз та різних документів для можливості виїхати за кордон, але, часто, на отримання офіційних дозволів потрібно довго чекати або ж їх можуть не видавати, що призводить до пошуків нелегальних методів отримання документів та перетину кордону.

Висновки до розділу 1

Отже, грошові перекази являють собою форму переказу грошей у будь-якій формі, зазвичай між фізичними особами, де відправником виступає член домогосподарства, який працює за кордоном, а отримувачами – члени цього ж домогосподарства, які живуть в своїй країні. Основними мотивами надсилання приватних трансфертів є «страховий», «альтруїстичний», мотив «власних інтересів» та «борговий мотив», які в різні періоди можуть змінюватися. Серед формальних каналів надсилання трансфертів виділяють перекази через банківські системи, поштові відділення та операторів грошових переказів, а до неформальних відносять перекази через незареєстровані організації, фізичні перевезення та інші. До факторів, які впливають на вибір каналу переказу відносять характеристики різних варіантів грошових переказів, транзакцій, мігрантів та економічне та інституційне середовище як в країні проживання та країні перебування.

Приватні трансферти мають широкий спектр впливу на економіку країни. До позитивних ефектів належить те, що перекази являють собою стабільне джерело іноземної валюти для країни, в порівнянні з зовнішніми інвестиціями. Також трансферти є надійним джерелом доходу для домогосподарств і часто перевищують всі інші джерела, тому відіграють важливу роль у підвищенні рівня життя, рівня споживання в країні та захищають від бідності. Більше того, грошові перекази стимулюють розвиток банківської системи за рахунок збільшення обсягів вкладів і користувачів банківськими послугами, позитивно впливають на формування людського капіталу та на збільшення обсягів приватних інвестицій. До негативних факторів відноситься прискорення темпів зростання інфляції через вищий рівень споживання, нерівність доходів між домогосподарствами, які отримують і не отримують перекази, зростання імпорту та знецінення місцевої валюти й залежність від економіки країни-донора грошових переказів.

Було розглянуто грошові перекази у контексті різних теорій міграції. Також досліджено негативний вплив трансфертів на рівень тіньової економіки в країні, що пов'язано з використанням неформальних каналів переказу, недосконалістю

податкової та банківської систем держави-отримувача трансфертів. Іншими проблемами, причинами яких є грошові перекази є відтік працездатного населення за кордон, виготовлення фіктивних документів для виїзду за кордон та втрата робочих місць іноземцями у зв'язку з напливом дешевої робочої сили у вигляді мігрантів.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Характеристика приватних трансфертів в Україну

Згідно з статистичними даними НБУ за 2015-2021 роки, від 60 до 64% грошових переказів в Україну надходили з п'яти держав [52]. На рисунку 2.1 можна побачити, як за останні 7 років (піврічні дані) змінювався обсяг грошових переказів в Україну за цими країнами.

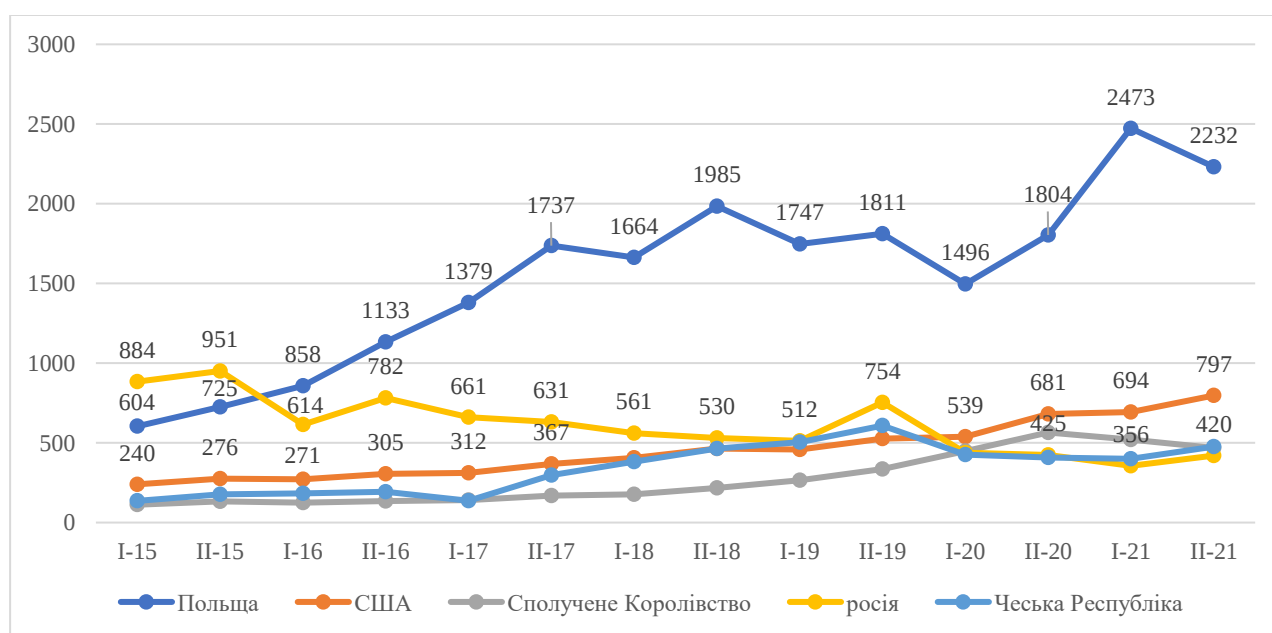

Рисунок 2.1 – Обсяги грошових переказів в Україну за основними країнами, млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [52]

З рисунку 2.1 можна побачити, що найбільша частка грошових переказів надходить з сусідньої Польщі: 33,43% всіх переказів за 2021 рік. Також видно, що, починаючи з першого півріччя 2016 року обсяг грошових переказів з Польщі перевищив обсяг переказів з Російської Федерації: обсяг переказів з Польщі зростав, а з РФ – падав. Основною причиною падіння обсягу трансфертів з РФ

можна вважати війну, яка значно погіршила трудові відносини між нашими державами. З іншого боку, війна, швидкий розвиток відносин між Україною та Польщею і стрімке збільшення кількості українських трудових мігрантів в ній стало причиною різкого зростання обсягу грошових переказів з сусідньої Польщі. Також на рисунку видно, що зростає обсяг трансфертів з інших країн: починаючи з 2020 року на другу сходинку перемістилися США, а обсяги переказів з Великої Британії і Чеської Республіки мінімально переважають обсяги з РФ, яка опустилася на п'яту позицію.

На основі цих же даних було зроблено рисунок 2.2, який відображає структуру трансфертів відповідно до надходжень з країн Європейського Союзу (і Великої Британії) та пострадянських країн.

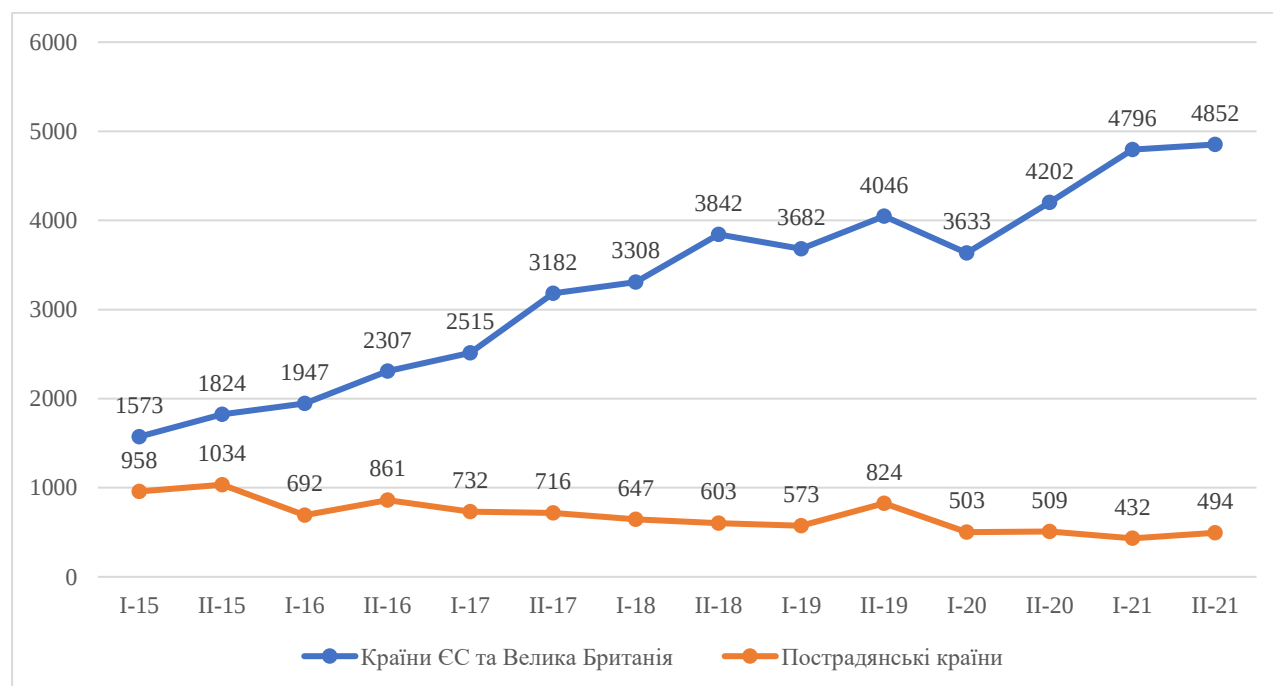

Рисунок 2.2 – Обсяги приватних грошових переказів в Україну: країни ЄС та Велика Британія і пострадянські країни, млн дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [52]

Поглянувши на рисунок 2.2 видно, що за останні 7 років обсяг трансфертів з країн ЄС збільшився майже втричі, а обсяг переказів з пострадянських країн зменшився вдвічі. Варто зауважити, що за 2021 рік 84% трансфертів українських мігрантів з пострадянських країн надійшли з РФ. У 2015 році обсяг трансфертів українських заробітчан з ЄС був більший за обсяг з пострадянських країн у 1,71

рази, а у 2021 році він став більшим вже у 10,42 разів. Це свідчить про те, що українці їдуть працювати в країни ЄС, а не в пострадянські.

Важливою характеристикою приватних трансфертів в країну є способи їхнього надсилання. Згідно з даними НБУ, грошові перекази в Україну, в більшості, надсилаються офіційними каналами (через корпоративні рахунки банків та міжнародні платіжні системи), але частка неформальних є досить значною і навіть була вищою в другому півріччі 2018-го року, що продемонстровано на рисунку 2.3 [52].

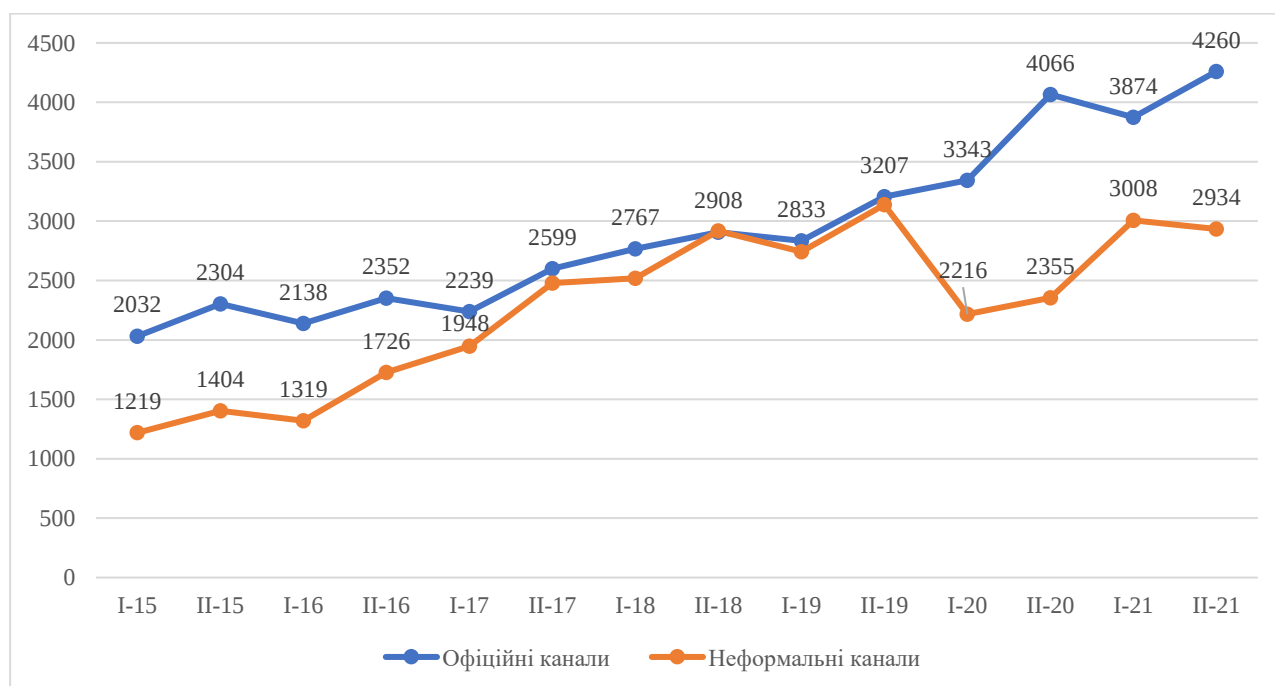

Рисунок 2.3 – Обсяги приватних грошових переказів в Україну за способом їх здійснення, млн дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [52]

З рисунку 2.3. можна побачити, що до 2016 року більшість трансфертів здійснювалися офіційними каналами, але в період з початку 2017 до кінця 2019 утворився паритет між офіційними і неформальними способами передачі трансфертів. Це можна пояснити кількома причинами:

- збільшилася кількість трудових мігрантів. Загалом, тільки за 2014-2016 роки українці почали їздити у західному напрямку на 42% частіше, а кількість мігрантів, які офіційно виїжджали на заробітки, зросла втричі

[56]. Кількість трудових мігрантів дорівнює щонайменше 1,3 млн (оцінка ДССУ) станом на 2015-2017 роки [57].

- особливо, збільшилася кількість сезонних трудових мігрантів, які перевозять зароблені кошти з собою одразу по закінченню сезону. Також більшість українців, які їдуть в західному напрямку, не отримують офіційних документів, які дозволяють відкривати банківські рахунки в країнах перебування, тому використовують перевірені неформальні канали.
- багато мігрантів працюють неофіційно і отримують заробітну плату «в конвертах», тому вони й не мають змоги відкрити рахунки в банках.
- мігранти не довіряють банкам і віддають перевагу вже налагодженій неформальній системі передачі коштів додому.

Починаючи з 2020 року помітний різкий спад у обсягах приватних трансфертів, які надсилалися неформальними каналами. Це пов'язано з пандемією COVID-19 і, основним чином, з закриттям кордонів, адже саме фізичні перевезення готівки через третіх осіб були одним з популярних неофіційних методів надсилання переказів. Через неможливість перетину кордону деякі неформальні канали були заблокованими, що і стало причиною зменшення їхньої частки і зростання частки офіційних каналів, якими мігранти були змушені скористатися.

Якщо не враховувати перекази, здійснені неформальними каналами, а враховувати тільки ті, які здійснені офіційними методами, то найбільше таких трансфертів надходить з США, як це видно з таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 Обсяг приватних переказів в Україну по країнах офіційними каналами у 2021 році, млн дол. США

Країна	Через корпоративні рахунки банків	Через міжнародні платіжні системи	Всього
США	893,4	598,6	1492,0
Велика Британія	867,8	119,7	987,6
Німеччина	304,6	208,3	512,9

Продовження таблиці 2.1

Кіпр	431,7	9,0	440,7
Ізраїль	44,3	377,7	421,9

Джерело: складено автором на основі даних [52]

З таблиці 2.1 видно, що Польщі навіть немає в лідерах, отже, майже всі перекази звітти здійснюються неформальними каналами. Це підтверджує те, що українці їздять в Польщу на короткі сезонні роботи, тому зароблені кошти вони не передають, а привозять разом з собою у готівковій формі, що є неформальним каналом передачі трансфертів. США і Велика Британія є першими в списку саме тому, що в ці країни складно виїхати нелегально і, зазвичай, мігранти їдуть туди на довші терміни і працюють офіційно, тому вони використовують формальні способи здійснення грошових переказів.

Для розуміння того, наскільки Україна є залежною від грошових переказів були проведені розрахунки щоб порівняти відношення обсягу приватних трансфертів до ВВП у високорозвинутих країнах та у сусідніх країнах. В результаті, з таблиці 2.2 можна побачити, що країнах, які входять у G7, цей показник не перевищує навіть одного відсотка, а в країнах другого світу коливається в межах 1-4%.

Таблиця 2.2 Відношення грошових переказів до ВВП по країнах, %

Країна	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
США	0,04%	0,03%	0,03%	0,03%	0,03%	0,03%
Канада	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,05%
Велика Британія	0,17%	0,17%	0,16%	0,15%	0,15%	0,12%
Німеччина	0,46%	0,44%	0,43%	0,42%	0,47%	0,47%
Італія	0,52%	0,51%	0,50%	0,47%	0,52%	0,51%
Франція	0,99%	0,97%	0,96%	0,94%	0,96%	0,96%
Польща	1,43%	1,43%	1,39%	1,29%	1,18%	1,13%
Чехія	1,42%	1,59%	1,64%	1,58%	1,53%	1,71%

Продовження таблиці 2.2

Словаччина	2,41%	2,37%	2,27%	2,09%	2,42%	2,34%
Угорщина	3,16%	3,24%	2,88%	2,74%	3,04%	2,45%
Молдова	19,88%	18,18%	16,94%	16,04%	15,96%	15,75%
Україна	9,31%	10,15%	10,82%	11,23%	10,26%	9,78%

Джерело: складено автором на основі даних [53]

Поглянувши на таблицю 2.2, можна зробити висновок, що чим розвиненіша країна, тим меншим є даний показник. Також помітно, що в найрозвинутіших країнах це відношення є стабільним і майже не змінюється. Це означає, що в державі рівномірно зростає ВВП і обсяг трансфертів, а трудова міграція, як така, є стабільною. Загалом, простежується кореляція між залежністю країни від трансфертів та рівнем тіньової економіки. Україна та Молдова є найбільш залежними і в той же час мають найвищий показник тіньового сектору в економіці, а в США й Канаді ситуація протилежна [43]

По відношенню грошових переказів до ВВП України можна побачити, що цей показник почав зменшуватися починаючи з 2019 року. Це показує, що українська економіка стає менш залежною від грошових переказів. Позитивною новиною є те, що даний показник вперше за останні роки почав зменшуватися, але, враховуючи різке падіння ВВП у 2022 році, можна очікувати зростання цього показника до 20%.

Важливо також порівняти обсяги грошових переказів з обсягами прямих іноземних інвестицій. На рисунку 2.4 представлені дані по цим двом показникам за період з 2015 до 2021 року.

Рисунок 2.4 – Обсяги приватних трансфертів та прямих іноземних інвестицій в Україну в 2015-2021 роках, млн дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [52]

Як видно з рисунку, останні 7 років обсяги приватних трансфертів перевищували обсяги ПІІ у 2-2,5 рази. Це означає, що вкладення трудових мігрантів в економіку України є значно вищими за довгострокові вкладення компаній-нерезидентів. Перш за все, це свідчить про відсутність інвестиційної привабливості, але в післявоєнний період відбудови можна очікувати на різке зростання ПІІ, що скоротить їхнє відставання від обсягів грошових переказів.

2.2 Вплив приватних трансфертів на економічне зростання в Україні

Грошові перекази в країнах, що розвиваються, часто вважаються одним з основних джерел зовнішнього фінансування. Україна не є винятком - за останні 7 років приплив грошових переказів від українських мігрантів збільшився у 2,5 рази. Крім позитивних та негативних макроекономічних ефектів, грошові перекази впливають на економіку й на мікрорівні (окремі економічні одиниці – домогосподарства). Підвищуючи їхні доходи, змінюється структура споживання.

Приватні трансферти українських мігрантів є потужним джерелом інвестицій в державу, вони стимулюють розвиток української банківської системи і дають

величезний поштовх для розвитку вітчизняного бізнесу, який повинен задовольнити зростаючий попит на всі види продукції, спричинений збільшенням кількості грошових коштів в суспільстві (яскравим прикладом є швидкий розвиток будівельної галузі в Західній Україні за рахунок припливу великої суми коштів мігрантів, більша частина якої була спрямована на будівництво і ремонт житла). Приватні трансферти мігрантів забезпечують розвиток української освіти, адже сім'ї, які колись не могли оплатити навчання у закладах вищої освіти, зараз мають достатньо заощаджень, тим самим підвищують загальний попит на навчання. В той же час грошові перекази несуть небезпеку зменшення кількості робочої сили в державі, через небажання колишніх мігрантів працювати за зарплатню, меншу ніж ту, яку вони отримували за кордоном. Також трансферти несуть небезпеку фінансовій системі України, адже їхня кількість загрожує стабільності фінансового сектору держави (під час кризової ситуації домогосподарства можуть використати всю наявну в них іноземну валюту, що виведе фінансову систему з балансу). Всі плюси і мінуси приватних трансфертів для України будуть детальніше розглянуті в цій частині.

Як зазначає Купець О. В., платіжний баланс в Україні є дефіцитним, тому держава потребує додаткових джерел іноземної валюти. Одним з них є приватні трансферти з-за кордону. Іншими джерелами надходження іноземної валюти в Україні є: виручка від експорту, зовнішні запозичення, інвестиції та грошові трансферти [44].

На відміну від інших джерел іноземної валюти, грошові перекази мають антициклічну природу формування. Антициклічність пояснюється тим, що коли в державі починається криза, скорочується кількість робочих місць і зменшується заробітна плата, то ще більше громадян виїжджає за кордон і одразу зростає обсяг приватних трансфертів, які покращують стан суспільства в державі. Аналіз даних щодо потоків грошових переказів в Україну лише частково підтверджує цей аргумент. Грошові перекази в доларах США постійно зростали, але були падіння (відсутність зростання) у 2009, 2014 та 2020 роках, оскільки економіки країн-донорів грошових переказів теж зазнають впливу криз, через що й зменшується

обсяг трансфертів. Однак зменшення обсягу грошових переказів та їх мінливість були меншими, ніж скорочення потоків приватного капіталу, які зростали в сприятливі економічні часи. Додатковою перевагою цього джерела грошових надходжень є те, що їх не потрібно повертати, як у випадку з запозиченнями чи репатріацією іноземних інвестицій [44].

Дем'янчук Ю. І. стверджує, що приватні трансферти мають позитивний вплив на ВВП та економічне зростання країни, адже відбувається розвиток малого бізнесу, формується середній клас, а суспільство країни-реципієнта запозичує іноземний досвід для ведення бізнесу, міжособистісні контакти та відтворює правила ринкової поведінки більш розвинутої держави [45].

Грошові перекази можуть добре впливати на зростання ВВП через інвестиції у фізичний капітал, людський капітал та фінансову систему держави-реципієнта. Але вони можуть бути врівноважені негативними наслідками, такими як підвищення реального обмінного курсу, скорочення кількості трудових ресурсів, а також витрати мігрантів за кордоном, які втрачають працівники-мігранти за кордоном (можлива вартість еміграції). Дані показують, що грошові перекази в Україну вкладаються, перш за все, в поточне споживання, а не інвестуються в людський та фізичний капітал (тільки 10% приватних трансфертів використовуються як інвестиції у виробництво). Крім того, грошові перекази, що підвищують споживання, а отже, і внутрішній попит, також можуть сприяти економічному зростанню через мультиплікаційні ефекти (а саме, збільшення споживання викликає зростання обсягу виробництва). Особливо це стосується тих випадків, коли вони витрачаються на товари та послуги місцевого виробництва та якщо ринкові зв'язки між регіонами, які отримують грошові перекази, та іншими районами країни є відносно міцними [44].

Гайдуцький А. П. виявив, що більша частина приватних трансфертів надходить у західні регіони України (період з 2008 по 2009 роки), вдвічі більше, ніж у центральні та східні регіони, і втричі більше, ніж у південні [27]. Малиновська О. А. виявила, що особи з міграційним досвідом в 1,5 рази частіше стають самозайнятими, а частка роботодавців серед колишніх мігрантів на третину більша

ніж серед всього зайнятого населення. За даними експертів, якщо б в Україну припинили надходити приватні трансферти, то вона втратила б близько 7% ВВП [58].

Міжнародний валютний фонд у 2008 році провів дослідження за даними 111 країн і виявив негативний вплив приватних трансфертів на державні інституції. Зі зростанням частки грошових переказів до ВВП рівень корупції та показники ефективності діяльності уряду та правової системи зменшується. Це відбувається тому, що наявність приватних трансфертів у суспільстві зменшує вартість корупції для звичайних громадян. Іншими словами, в мігрантів є достатньо коштів щоб платити за потрібні їм корупційні схеми. Але на рівень корупції впливає багато різних факторів, тому хоча обсяг грошових переказів в Україну зростає рівень корупції в країні падає [46].

Ці результати досліджень не є однозначними, з одного боку, вони показують, що обсяг ВВП зменшиться при відсутності приватних трансфертів, але з іншого боку, вони є причиною розвитку корупції та різного роду махінацій (в країнах з неякісною податковою і банківською системами), що є причиною появи тіньової економіки.

Згідно з офіційною статистикою, українські домогосподарства, а отже, економіка України щороку отримують грошові перерахування на суму понад 10 мільярдів доларів США або 10% ВВП [52]. Однак цей додатковий дохід переважно витрачається на поточне споживання, товари тривалого користування та купівлю нерухомості, а не на інвестиції в ділову діяльність. Це може бути обґрунтованим незадоволеними потребами споживання та надто малими заробітками та трансфертами мігрантів для інвестування в капіталомісткий бізнес, відсутністю підприємницьких здібностей та професійних бізнес-навичок, не кажучи вже про несприятливі умови для ведення бізнесу та інвестиційної діяльності в Україні.

Навіть якщо домогосподарства заощаджують частину отриманого доходу, більшість з них вважають за краще "тримати готівку під матрацом" (часто в іноземній валюті) ніж зберігати кошти на банківських рахунках або вкладати в цінні папери. Згідно з даними, українці зберігають "під матрацом" від 28 до 86

мільярдів доларів. Обсяг таких збережень більший за золотовалютні резерви України, які, на початок поточного року, налічували майже 31 мільярд доларів [59]. Основною причиною цього є загальна недовіра суспільства до банківської системи та інших фінансових посередників. Ця недовіра датується роками коливань у 90-х роках, кризою в українській банківській системі, спричиненою скороченням кількості банків у жовтні 2008, та відсутністю стабільності української валюти починаючи з 2014 та проблемами ліквідності багатьох інших фінансових установ. Різке знецінення гривні восени 2008 року і на початку 2015 року та втрата довіри до банківської системи мали певні негативні наслідки. Відбулося масове вилучення коштів з банківських рахунків, особливо тих, що були виражені у місцевій валюті [44].

Незалежно від того, що мігранти віддають перевагу зберіганню грошей вдома, все ж певна їх частина інвестує свої кошти на депозит в банк. Ці кошти розвивають як банківську сферу України, так і всю економіку загалом (банки отримують великий обсяг коштів, який вони інвестують в різні сфери вітчизняної економіки і таким чином розвивають її). Також варто зазначити, що грошові перекази, які стають заощадженнями у банках сприяють здешевленню кредитів, і, як наслідок, зростає ділова активність.

Грошові перекази, витрачені на основні потреби (продукти харчування, одяг, побутову техніку, побутові послуги тощо) та нерухомість, дають сильний імпульс економічній діяльності та працевлаштуванню в таких галузях як: роздрібна торгівля, транспорт, особисті послуги, будівництво, фінансове посередництво та страхування, нерухомість та юридична діяльність, харчова промисловість, виготовлення меблів та будівельних матеріалів. Отже, наявність приватних трансфертів сприяє перебудові економіки у відповідь на потреби клієнтів. У таких сферах як торгівля та ремонт, готелі та ресторани, фінансове посередництво, нерухомість, комунальні та індивідуальні сфери послуг було зростання зайнятості в Україні у 2000-х роках, особливо до економічної кризи 2008-2009 років. Однак, враховуючи збільшення реальної заробітної плати та кредитний бум в Україні протягом 2002-2008 років - кредитний бум, який залежав більше від зростання

споживання, ніж від грошових переказів, - було б помилково вважати, що зростання цих сфер було спричинене тільки припливом приватних трансфертів.

Незважаючи на те, що приватні трансферти мають позитивний вплив на зайнятість населення в певних галузях економіки, все ж міграція та трансферти мігрантів ведуть також до проблем з зайнятістю. Кожен мігрант, який відправляє грошові перекази стимулює розвиток економіки з одного боку, але, в той же час, держава-донор втрачає робочу силу. За даними Міністерства соціальної політики України, близько 3,2 мільйона українців працює за кордоном на постійній основі (в окремий період від 7 до 9 мільйонів) [57]. Всі ці мігранти, або якась частина, могли б працювати в Україні і розвивати вітчизняну економіку. Однак, в Україні не всі будуть працювати за ту заробітну плату, яку їм пропонують. З одного боку, держава втрачає потенційну робочу силу і погіршуються економічні показники та темпи їх приросту, але з іншого боку, в Україні й без того рівень безробіття становить 10,3% (за 2021 рік) [59]. Це означає, що держава не може ефективно працевлаштувати безробітних, навіть без мільйонів мігрантів. Приватні трансферти, частково, позитивно впливають на трудові ресурси України за рахунок того, що в країні зменшується кількість робочої сили, пропозиція зменшується і роботодавці змушені підвищувати заробітну плату щоб залучати працівників [44].

Згідно з результатами різних якісних досліджень, представлених у засобах масової інформації, грошові перекази зменшують зусилля індивідів у пошуку роботи, адже вони й без того отримують великі суми коштів від членів своєї сім'ї, які перебувають за кордоном. Крім того, міграція та приватні трансферти змінюють поведінку багатьох менш забезпечених домогосподарств, які намагаються більше відправляти своїх членів за кордон, навіть не намагаючись знайти гідну роботу вдома. Так само ці домогосподарства вкладають більше коштів у фінансування еміграції, а не в освіту та навчання. Деякі мігранти поступово виїждять за кордон цілими сім'ями і залишаються там.

Гайдучкий А. П. виявив, що приватні трансферти несуть загрозу економіці у вигляді прискорення інфляції, надмірного збільшення імпорту, перегріву ринку нерухомості чи зростання цін на товари, які користуються високим попитом серед

мігрантів та їхніх сімей, адже грошові перекази являють собою величезний капітал [27].

Широко прийнято вважати, що грошові перекази відіграють вирішальну роль у формуванні інфляційної спіралі завдяки їх впливу на споживання домогосподарств, особливо в імпортних товарах. За рахунок того, що приватні трансферти мають велику частку в ВВП (10%), то їхнє різке влиття в українську економіку буде прискорювати рівень інфляції, бо в обігу буде занадто багато грошей. Це також призводить до того, що на ринку утворюється дефіцит товарів, які користуються попитом серед мігрантів, бо у них є достатньо коштів щоб скупити їх. В результаті мігранти виграють, бо вони придбали товар першими, а через деякий час піднімається ціна на нього за рахунок високого попиту. Через це інші споживачі стають неспроможними придбати даний товар чи послугу.

Прикладом цього є будівельна галузь, яка є найпопулярнішим місцем для інвестування серед мігрантів. За рахунок великого капіталу галузь починає швидко розвиватись, в міру зростання попиту відбувається зростання пропозиції, на ринку зростає конкуренція, а виробники будматеріалів збільшують ціни, бо їхньою цільовою аудиторією стають більш фінансово забезпечені мігранти. В результаті цього будівельна галузь починає «висмоктувати» економічні та трудові ресурси з інших галузей.

Така ситуація характерна для Західної України, де концентрується найбільша кількість трансфертів. Проблемою деяких мігрантів є те, що придбання або будівництво нового житла в депресивних районах є "мертвим капіталом", оскільки мігранти, особливо молоді та працездатні, не планують жити там після повернення. По-друге, мігранти із сільської місцевості, як правило, купують житло для своїх дітей у великих містах, що сприяє відтоку молодих осіб із сільської місцевості. Це, у свою чергу, завдає шкоди людському капіталу та подальшому потенціалу розвитку цих районів.

Грошові перекази мають позитивний вплив на розвиток економіки України через те, що вони допомагають формувати людський капітал. Це відбувається за рахунок того, що діти в сім'ях, які отримують приватні трансферти, здобувають

освіту і навички, які вони б не могли здобути, якби сім'ї не отримували фінансову допомогу з-за кордону.

Опитування домогосподарств з питань міграції показало, що видатки на освіту (переважно дітей) є четвертим за популярністю способом витрачання грошових переказів в Україні (перші місця займають основні потреби в споживанні, покупки товарів тривалого користування та купівля нерухомості). Більше того, соціологічні опитування показують, що необхідність фінансувати освіту дітей є одними з основних мотивів трудової міграції, особливо для жінок. Як було вказано в першому розділі: у середньому, сім'ї, які отримують грошові перекази з-за кордону, витрачають на 3,6% більше коштів на освіту. На жаль, важко емпірично виміряти вплив грошових переказів на формування людського капіталу, і який буде його вплив на економіку держави. Варто зазначити, що немає даних, які б підтверджували, що діти з сімей, які отримують грошові перекази, мають нижчі показники відвідуваності навчальних закладів, як це прийнято вважати [44].

Однак вплив тривалої відсутності одного з батьків, особливо матері, виявляється негативним щодо успішності в школі, соціальної поведінки та психологічного здоров'я тих дітей, які залишилися самі. Наприклад, опитування, проведене в серпні 2009 року в 24 загальноосвітніх школах, розташованих у двох західних областях (Тернопільській та Чернівецькій), виявило, що діти, чиї батьки виїхали за кордон, часто менш мотивовані до навчання. Як дослідила Монтефуско К., таким чином, відбувається падіння навчальних досягнень, зміна цінностей та їхнє спотворення через міграцію батьків [47]. Позитивний вплив тривалої відсутності батьків виражається головним чином у підвищеній незалежності, підвищеній відповідальності та кращій самодисципліні. Що стосується ставлення дітей до грошей та подарунків, які їм надсилають їхні батьки-мігранти, то, здається, це досить неоднозначно: хоча деякі діти люблять отримувати подарунки, інші заявляють, що вони більше хочуть щоб їхні батьки були вдома.

Дослідження Малиновської О. А. доводить ефективність грошових переказів щодо формування людського капіталу, якщо діти, чиї батьки виїхали, були старше 15 років і трансферти були інвестовані у вищу освіту. Зокрема, стверджується, що

грошові перекази сприяють швидкому зростанню попиту на вищу освіту, що сприяє її розвитку в Україні, особливо в регіонах з високою еміграцією – Західна Україна, де більший відсоток домогосподарств отримують грошові перекази, як правило, має більшу частку приватних навчальних закладів та студентів, які платять за навчання з приватних фондів домогосподарств порівняно з іншими регіонами [48].

Значне збільшення кількості молодих осіб з вищою освітою, частково завдяки грошовим переказам, є загалом позитивною тенденцією, що сприяє формуванню та підвищенню кваліфікації людського капіталу в країні. Однак це також приносить виклики, які досі не були повністю вирішені в Україні. Найбільш очевидною з цих проблем є велика кількість нових випускників порівняно з кількістю висококваліфікованих робочих місць, що створюються в економіці, тяжіння до професій з економіки, соціальних наук, бізнесу, права, освіти та послуг та низька якість вищої освіти через поширену корупцію та застарілі навчальні програми. Це негативно впливає на працевлаштування молоді і сприяє значній невідповідності професій та кількості працівників цих професій в економіці України. Дефіцит високооплачуваних робочих місць на місцевому ринку праці змушує молодь ставати неформально зайнятими або шукати будь-яку роботу за кордоном. Це, в свою чергу, має тривалий несприятливий вплив на формування людського капіталу в Україні, оскільки зменшує наявний запас людського капіталу за рахунок відтоку кваліфікованих працівників.

В Україні добре помітно, що грошові перекази є джерелом доходу домогосподарств, яке підвищує їхній рівень життя. Вони забезпечують фінансування основних потреб людини і дають доступ членам цих домогосподарств до освіти, медицини та інших суспільних благ. Приватні трансферти дозволяють домогосподарствам диверсифікувати джерела доходу та не бути залежними від одного джерела. Наприклад, деякі домогосподарства повністю залежать від стану сільського господарства, або всі члени сім'ї працюють на одній фабриці і т.д.

На макрорівні грошові перекази вважаються одним з механізмів, що сприяють значному зменшенню рівня бідності в державі. Однак, бідність зменшується не через грошові перекази, а через економічне зростання та збільшення державних видатків. Хоча приватні трансферти є важливими в цьому плані, вони не можуть замінити державну опіку. Прикладом цього є Тернопільська область, де рівень бідності знижувався значно повільніше, ніж в інших регіонах. Це одна з найменш економічно розвинених областей України з високим рівнем безробіття (рівень безробіття в Україні на початку 2021 – 9,5%; в Тернопільській області – 11,5%) [60], низькою заробітною платою (середня заробітна плата в Україні в січні 2021 року - 12337 грн; в Тернопільській області – 9922 грн) [59], високою бідністю, хоча високим показником еміграції робочої сили. Як вважає Лібанова Е. М., це говорить про те, що бідність більше залежить від розвитку регіону і її рівень швидше зменшується саме в більш індустріально розвинених регіонах, ніж в регіонах, де багато домогосподарств отримують грошові перекази з-за кордону [28].

Також приватні трансферти посилюють нерівність доходів в Україні. В багатьох пострадянських країнах було виявлено, що трансферти приносять більше користі забезпеченим домогосподарствам, ніж менш забезпеченим [44].

Грошові перекази не лише посилюють економічну асиметрію, але й посилюють місцеве соціальне розшарування, створюючи новий поділ домогосподарств у (переважно сільських) громадах, за статусом отримання грошових переказів. Це може мати згубний вплив на дітей мігрантів, оскільки вони, як правило, змінюються в соціальному плані через відносне багатство (дорогі стільникові телефони, комп'ютери, годинник, одяг, взуття тощо) по відношенню до своїх однолітків. Відсутність стосунків з однолітками впливає не тільки на їхнє дитинство, але і на їхнє соціальне та професійне становище в майбутньому.

Варто зазначити, що тривала відсутність членів сім'ї через трудову міграцію, компенсовану регулярними переказами коштів та подарунків з-за кордону, частково розмиває емоційні зв'язки в середині сімей та збільшує ризик розлучення. Однак високий рівень міграції не підтверджує аргумент негативного впливу

міграції на відносини з членами їхніх сімей, оскільки 73,9% респондентів повідомили про відсутність змін стосунки з членами сім'ї. Крім того, необхідно пам'ятати, що міграція, в певних випадках негативно впливає на сімейні відносини. Але ми не повинні забувати, що не очевидно, як змінилися б ці відносини за відсутності грошових надходжень з-за кордону, які оберігають бідні сім'ї від фінансових проблем [44].

2.3 Моделювання впливу грошових переказів на економіку

Для більш детального аналізу впливу грошових переказів на економічне зростання та підвищення рівня пояснювальної здатності самої роботи було створено причинно-наслідкову діаграму (представлена на рисунку 2.5), яка є одним з методів пояснення динамічних процесів.

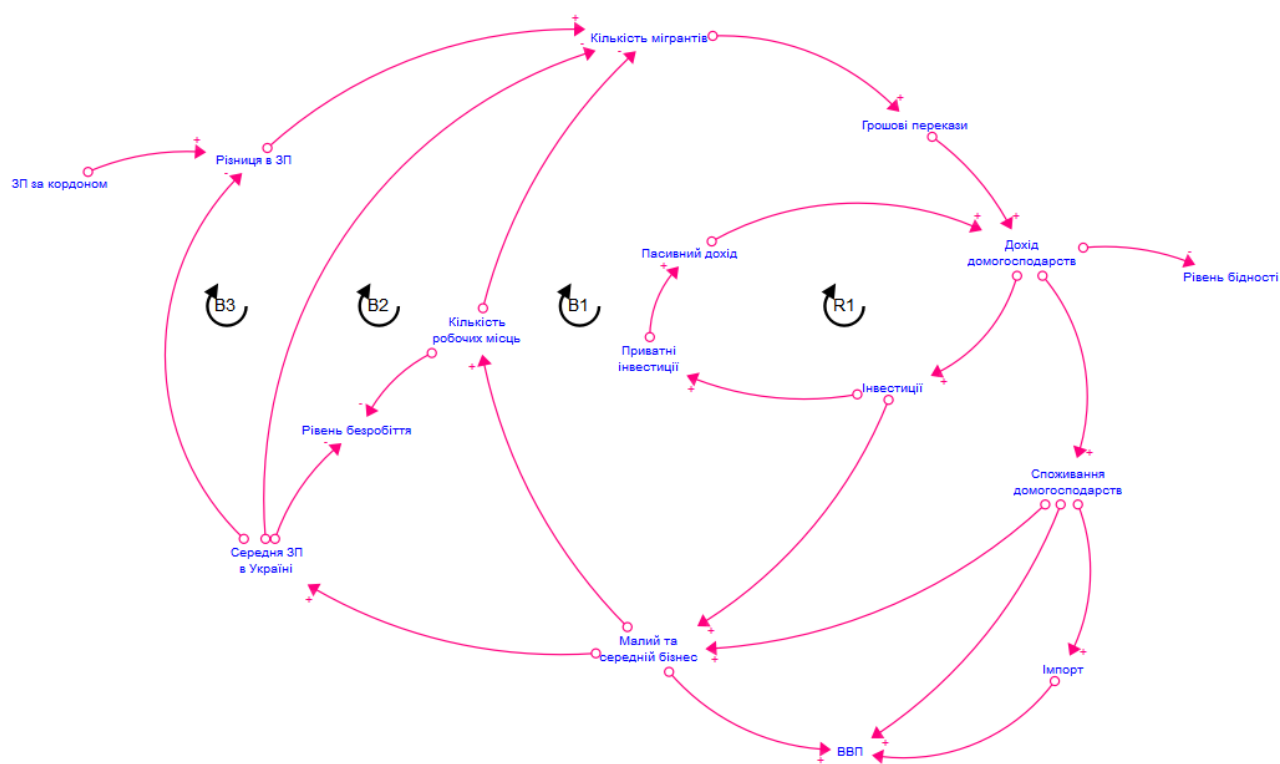

Рисунок 2.5 – Причинно-наслідкова діаграма впливу грошових переказів на економіку (CLD – Causal loop diagram)

Джерело: складено автором за допомогою Stella Architect

Суть діаграми – це продемонструвати як досліджувані економічні фактори пов’язані та як вони впливають одне на одного, а також виявити петлі зворотного зв’язку, які дають можливість побачити як певна змінна (в даному випадку – грошові перекази) впливає сама на себе через послідовний вплив на інші фактори. Прямий вплив фактора на інший позначено знаком «+» (наприклад, зростання грошових переказів сприяє зростанню доходу домогосподарств), а обернений – знаком «-» (наприклад, зростання кількості робочих місць в країні провокує зменшення рівня безробіття в країні).

Основними складовими діаграми є петлі зворотного зв’язку R1, B1, B2 та B3, механізми дії яких представлені в додатку А. Петлі типу «R» є зміцнюючими, тому зростання фактора призводить до її подальшого зростання через вплив на інші змінні. Петлі типу «B» є балансовими, тому зростання фактора веде до його ж зменшення через послідовний вплив на інші змінні.

В діаграмі також відображено механізми, пов’язані з ВВП, рівнями бідності та безробіття в Україні. Зростання рівня споживання та розвиток малого та середнього бізнесу позитивно впливають на ріст ВВП, але через збільшення рівня споживання підвищується обсяг імпорту в країну, що негативно впливає на ВВП країни. Зростання малого та середнього бізнесу сприяє збільшенню рівня заробітної плати та кількості робочих місць в країні. Підвищення цих двох показників веде до зменшення рівня безробіття в країні. Відповідно, зростання доходу домогосподарств зменшує рівень бідності в країні.

2.4 Моделювання впливу війни на грошові перекази в Україну

Українська міграційна сфера та грошові перекази зазнали значного впливу через початок повномасштабної війни, що спричинило зміни в структурі мігрантів та приватних трансфертів. Для аналізу ситуації було створено модель системної динаміки, яка представлена на рисунку 2.6. Документація формул моделі можна розглянути в додатку Б.

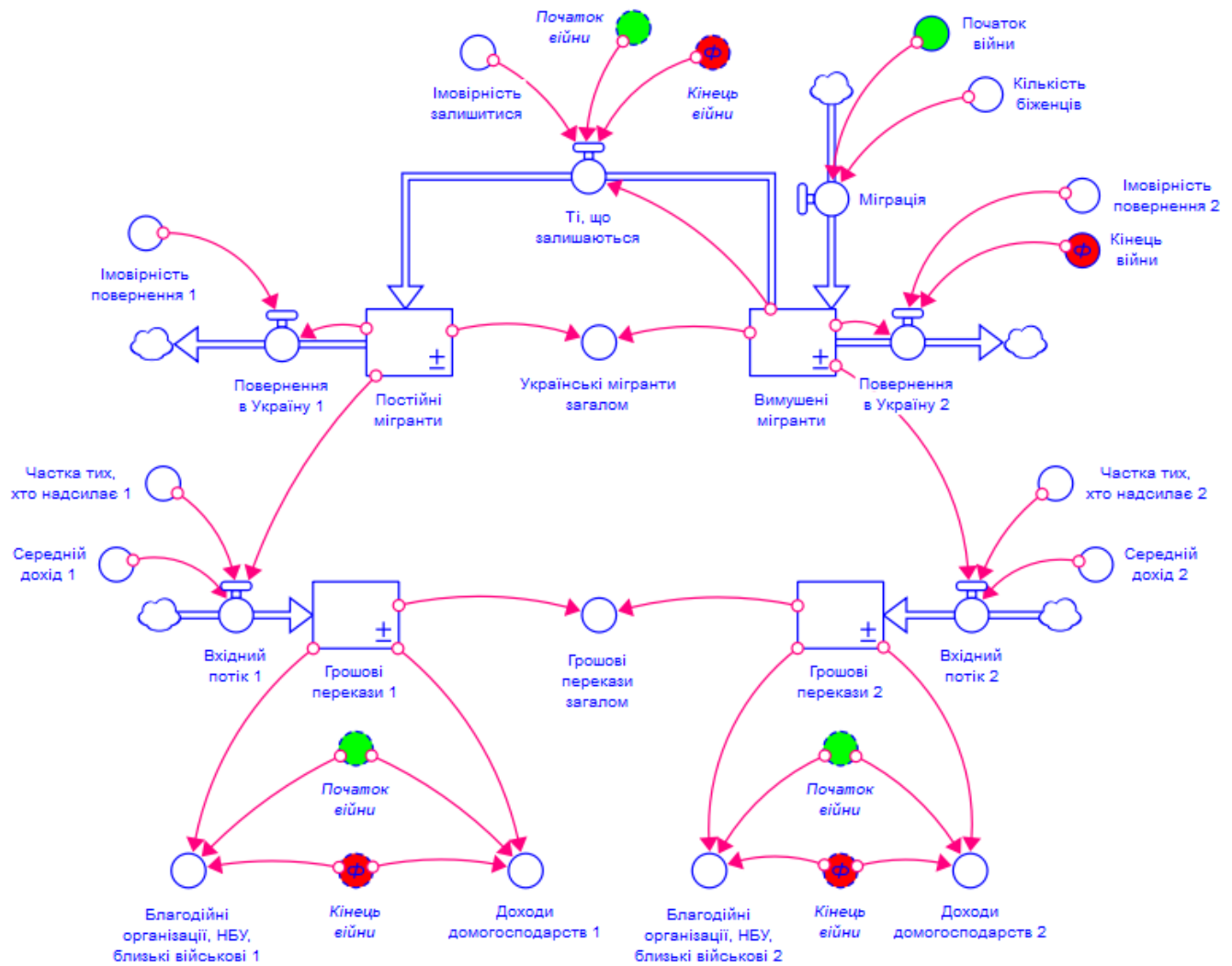

Рисунок 2.6 – Модель системної динаміки про вплив війни на грошові перекази в Україну і структуру мігрантів

Джерело: складено автором за допомогою Stella Architect

В моделі розглядається період з початку 2021-го до кінця 2023-го року помісячно, тому існує 36 часових кроків. Для початку варто розглянути частину «Міграція», яка представлена на рисунку 2.7. Основними складовими є стоки «Постійні мігранти», стартове значення якого становить 2,5 мільйони осіб та «Вимушені мігранти», початкове значення якого дорівнює 0 осіб [60]. Сток «Вимушені мігранти» має вхідний потік «Міграція», який активізується на 14 місяці (лютий 2022) і додає 6 мільйонів осіб до вимушених мігрантів, що відповідає даним МВС України по кількості осіб, які були змушені покинути країну через війну [61].

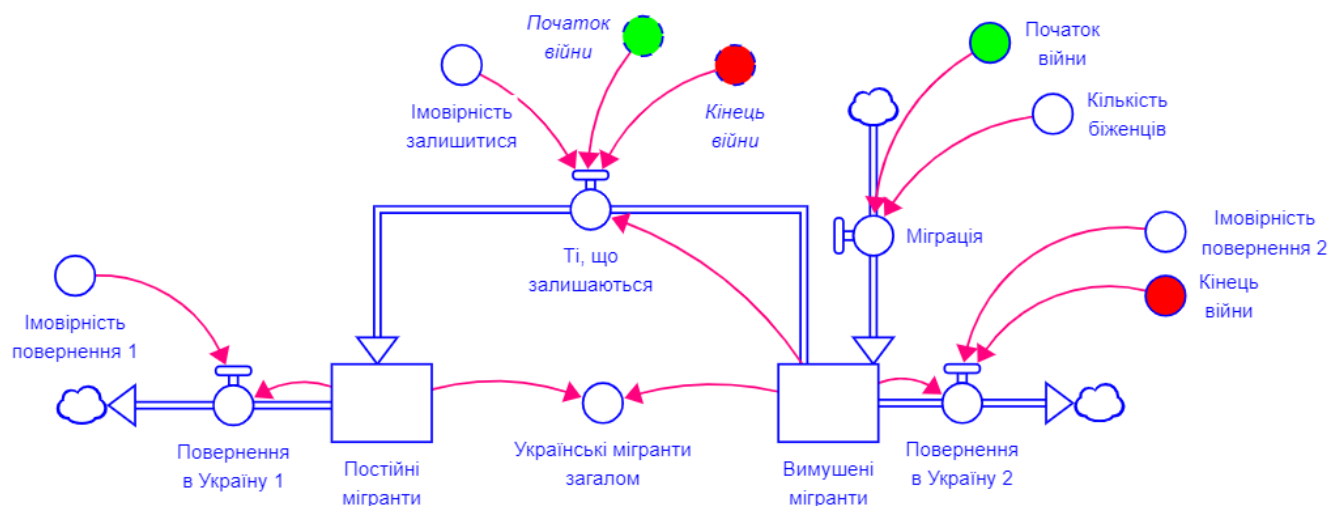

Рисунок 2.7 – Модель системної динаміки про вплив війни на грошові перекази в Україну і структуру мігрантів (частина – «Міграція»)

Джерело: складено автором за допомогою Stella Architect

Сток «Вимушені мігранти» також має вихідний потік «Повернення в Україні 2», функція якого полягає у зменшенні кількості вимушених мігрантів на кількість осіб, які щомісяця повертаються в Україну. Конвертер «Імовірність повернення 2» становить 10%, тому кількість вимушених мігрантів кожного місяця зменшується на 10% від кількості, яка є на початок місяця. Показник в 10% відповідає реальним даним по поверненню згідно з даними МВС про те, що більше мільйона українців повернулися на батьківщину станом на середину травня [61]. Але на повернення вимушених мігрантів в Україну також впливає потенційне майбутнє завершення війни, тому пов'язаним є конвертер «Кінець війни», який становить 24, що є припущенням автора про закінчення війни у грудні 2022-го року. Тому після настання цього місяця частка мігрантів, які повертаються в Україну щомісяця зростає до 30%, що є припущенням про підвищення рівня безпеки в країні та зростання бажання біженців повернутися додому.

Поєднальною складовою між постійними та вимушеними мігрантами є потік «Ті, що залишаються», який показує яка частина вимушених мігрантів вирішує залишитися за кордоном та вже не планує повертатися в Україну і тому поповнює кількість постійних мігрантів. В період між початком війни та до її закінчення цей показник розраховується як добуток кількості вимушених мігрантів та імовірності

залишитися, але після закінчення війни ця імовірність знижується через підвищення бажання повернутися в Україну.

Останньою складовою міграційної складової є сток «Постійні мігранти», який поповнюється за рахунок переходу вимушених мігрантів в категорію постійних. Кількість постійних мігрантів зменшується через вихідний потік «Повернення в Україну 1», але повільно з імовірністю повернення 0,1%, так як постійні мігранти майже завжди залишаються країнах проживання, а через війну цей показник й далі залишається мінімальним.

Для ілюстрації було створено конвертер «Українські мігранти загалом», який демонструє загальну кількість мігрантів включаючи постійних та вимушених. На рисунку 2.8 видно зміну цих трьох факторів протягом досліджуваного періоду.

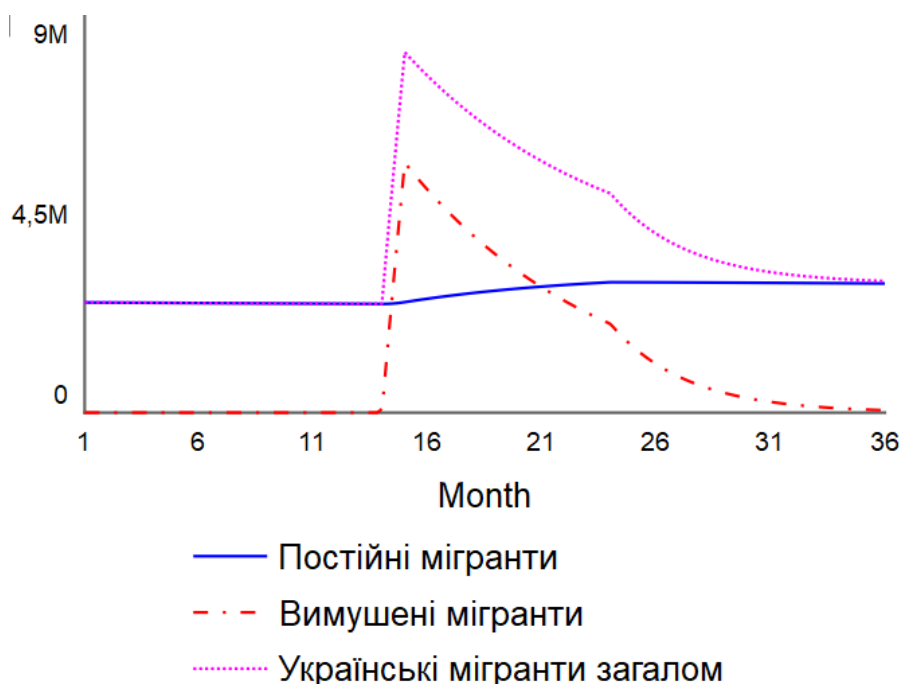
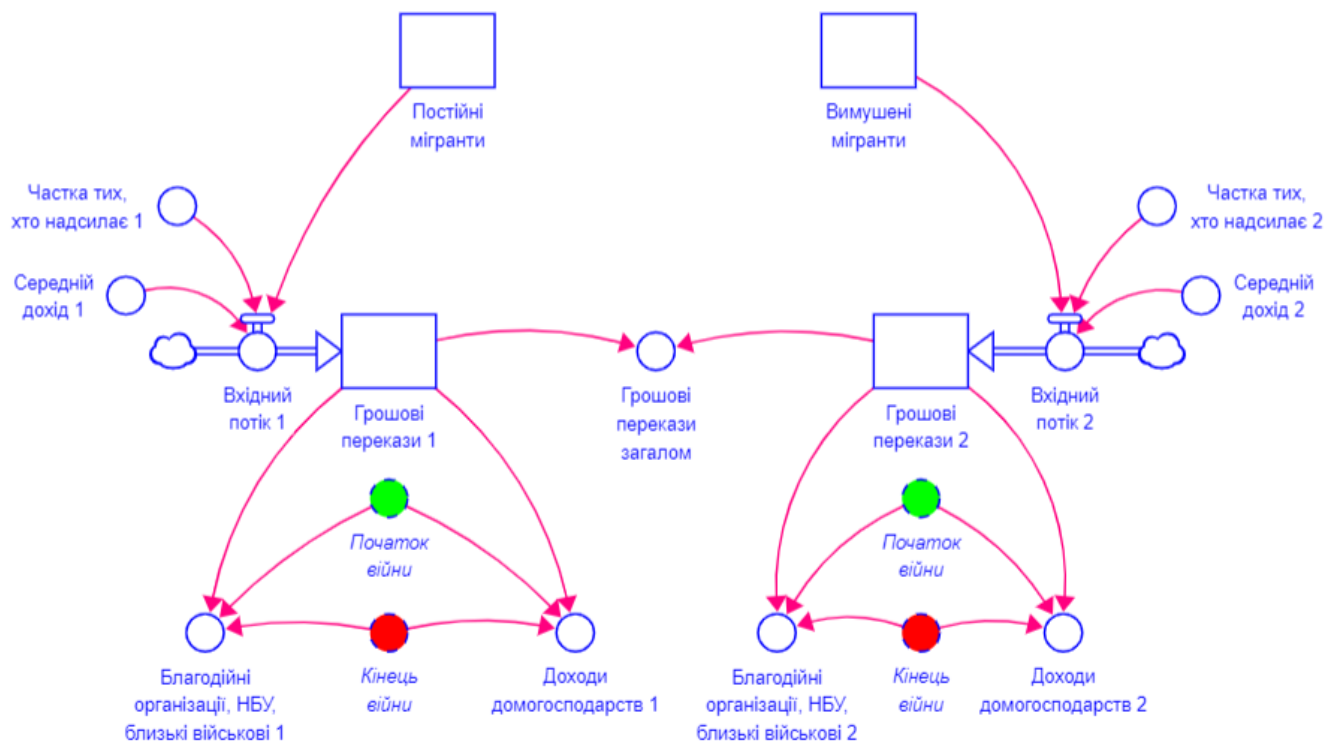

Рисунок 2.8 – Кількість українських мігрантів загалом та з поділом на постійних та вимушених, млн. осіб

Джерело: складено автором за допомогою Stella Architect

Згідно з моделлю, до кінця 2023-го року всі вимушені мігранти або повернуться в Україну або перейдуть в категорію постійних. В даному випадку, моделювання показує, що кількість постійних мігрантів зросте з 2,5 мільйонів до майже 3 мільйонів осіб. Отже, близько 500 тисяч вимушених мігрантів залишаться за кордоном для постійного проживання.

Друга частина моделі, яка відповідає за грошові перекази двох груп мігрантів, представлена на рисунку 2.9. Також розглядається який відсоток переказів іде на потреби домогосподарств в Україні, а який на допомогу військовим та благодійним організаціям після початку повномасштабної війни.

Рисунку 2.9 – Модель системної динаміки про вплив війни на грошові перекази в Україну і структуру мігрантів (частина – «Грошові перекази»)

Джерело: складено автором за допомогою Stella Architect

Спочатку варто розглянути перекази постійних мігрантів, чия частка трансфертів є значно більшою ніж відповідна частка біженців. Грошові перекази поповнюються за рахунок вхідного потоку, який розраховується як добуток частки мігрантів (70%), які надсилають перекази та їхнього середнього місячного доходу, який вони готові надсилати. Варто зазначити, що поступове зростання кількості постійних мігрантів та зростання доходів (725 доларів США у 2021 році, 750 – у 2022 році та 775 – у 2023 році) веде до поступового зростання місячного обсягу переказів в Україну.

В моделі розглядається, що до війни 100% трансфертів постійні мігранти надсилають своїм близьким в Україну, але в період війни домогосподарствам надсилається тільки 90%, а 10% спрямовується на допомогу благодійним

організаціям, НБУ та напряду близьким військовим, які збирають кошти на військові потреби. Після війни пропорція знову зміниться і домогосподарства отримуватимуть вже 97% трансфертів, а на благодійні організації, реабілітацію військових і т.п. буде спрямовуватися 3% від переказів.

На відміну від постійних мігрантів вимушені мігранти можуть надсилати в Україну тільки незначну кількість коштів. По-перше, велика частина з них безробітні, але дехто отримує мінімальну допомогу від урядів країн в яких вони знайшли притуок; по-друге, навіть якщо вони й мають якусь роботу, то перебувають там разом з дітьми, на утримання яких і витрачають зароблені кошти. Тому було визначено, що після початку війни з вимушених мігрантів тільки 3% мають змогу надсилати кошти в Україну, а дохід, який вони можуть надсилати, становить 250 доларів (в 3 рази менше ніж у постійних мігрантів).

Згідно з припущенням автора, під час війни 15% від переказів вимушені мігранти надсилатимуть військовим та благодійним організаціям, а 85% - на потреби домогосподарств. Після війни очікується зміна пропорції і вже тільки 5% отримуватимуть благодійні організації, а 95% – домогосподарства.

Загалом, після моделювання було отримано результат, який демонструє, що грошові перекази в Україну за наступні 3 роки складе 50,4 мільярди доларів США, з яких 50,1 будуть надіслані постійними мігрантами і 300 мільйонів – вимушеними (представлено на рисунку 2.10). Показник в 50,4 мільярди не є припущенням, а відповідає дослідженням Світового Банку, згідно з яким у 2022 році буде надіслано на 20% більший обсяг переказів ніж у 2021 році [53]. В моделі значення обсягу трансфертів за 2021 близький до історичного, а значення на кінець 2022 відповідає очікуванням СБ, тому подібний темп зростання можна очікувати і на 2023 рік.

	Грошові перекази 1	Грошові перекази 2	Грошові перекази загалом	^
29	38,9B	299M	39,2B	
30	40,5B	302M	40,8B	
31	42,1B	304M	42,4B	
32	43,7B	306M	44B	
33	45,3B	307M	45,6B	
34	46,9B	308M	47,2B	
35	48,5B	308M	48,8B	
Final	50,1B	309M	50,4B	▼

Рисунок 2.10 – Обсяг переказів за 3 роки від двох груп мігрантів і загалом
Джерело: складено автором за допомогою Stella Architect

В результаті, модель демонструє зростання кількості постійних мігрантів на майже 500 тисяч осіб до кінця 2023-го року та повернення всіх інших вимушених мігрантів за умови закінчення війни у грудні 2022-го року. Обсяги грошових переказів теж зростуть і становитимуть 50 мільярдів доларів США за обраний період, а обсяг переказів у 2023 році дійде до позначки у 20 мільярдів доларів США.

Висновки до розділу 2

Грошові перекази в Україну стрімко зростали протягом досліджуваного періоду (за винятком періоду пандемії COVID-19 у 2020 році). Спостерігалось зростання обсягу грошових переказів із країн Європи та США, який зріс майже втричі за період з 2015 по 2021 роки. На противагу цьому обсяги переказів з пострадянських країн неухильно скорочувалися, тому за останні 7 років зменшилися вдвічі. Лідером в цій сфері стала Польща, яка від 2016 року займає першу позицію з значним відривом від показників інших країн. На відміну від цього, обсяг переказів з РФ невинно скорочувався та опустився на п'яту позицію (в 5-6 разів менший за показник Польщі) за рахунок зростання переказів з США, Великої Британії та Чеської Республіки. Також частка переказів неформальними каналами залишається значною і становить 40% (друге півріччя 2021-го року), а сам паритет зник після початку пандемії COVID-19. По відношенню до ВВП обсяг

грошових переказів в Україну становить майже 10%, в той час як у високорозвинутих країнах цей показник становить менш ніж 1%. Це свідчить про залежність економіки країни від приватних трансфертів мігрантів. Іншим фактором, який вказує на залежність, є те, що обсяг приватних іноземних інвестицій в Україну є в 2-2,5 рази нижчим ніж обсяг переказів. Це також засвідчує важливість трансфертів для української економіки.

Грошові перекази різнобічно впливають на економіку України та її складові. По-перше, в Україні вони виступають одним з найбільших джерел іноземної валюти і позитивно впливають на ВВП за рахунок підвищення рівня споживання та інвестування домогосподарств, які отримують перекази. Але існує негативний вплив на державні інститути, що пов'язано з вищими доходами домогосподарств та їх можливістю оплачувати корупційні схеми. Приватні трансферти позитивно впливають на банківську систему, адже збільшується кількість клієнтів, а також існує як двоякий вплив на зайнятість в Україні: з однієї сторони, через відплив кадрів в країні повинна збільшуватися заробітна плата, а з іншої сторони, кваліфіковані працівники покидають країну. Грошові перекази провокують зростання інфляції через підвищення споживання, формують людський капітал через додаткові витрати домогосподарств на освіту та захищають їх від бідності, хоча й посилюють економічну асиметрію в країні через різницю в доходах.

В цьому розділі також було створено причинно-наслідкову діаграму з петлями зворотного зв'язку для демонстрації впливу переказів на економічне зростання країни та їхнє місце в цій системі. Також діаграма показує як обернено грошові перекази впливають самі на себе через вплив на середню заробітну плату та кількість робочих місць в країні.

Для моделювання впливу повномасштабної війни на грошові перекази й міграцію було розроблено модель системної динаміки, яка демонструє як змінилася кількість мігрантів за рахунок біженців після лютого 2022-го року і як змінилася структура переказів та їхнє спрямування. Модель показує як змінюватимуться відповідні значення після закінчення війни (цей фактор можна змінювати) з прогнозними значеннями до кінця 2023-го року.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ, ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХНЬОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1 Моделювання впливу грошових переказів на рівень бідності в Україні

Міжнародні грошові перекази становлять друге за значенням, а інколи й перше, джерело зовнішнього фінансування країн, що розвиваються, після прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Першопричиною появи потоків приватних трансфертів в країну є бідність населення через нерозвинутість економіки. Грошові перекази являють собою відносно стабільне джерело іноземної валюти та інвестицій для держави, позитивно впливають на рівень споживання населення та часто є основним джерелом доходів домогосподарств. Саме тому, статистичне дослідження впливу грошових переказів є актуальним.

Одним з найсуттєвіших показників, які дають можливість оцінити ефективність та позитивний вплив грошових переказів в країну є рівень бідності в ній. Через це, об'єктом дослідження було обрано коефіцієнт бідності населення, який показує відсоток населення, що живе менш ніж на 5,5 доларів США в день.

Характеристика інформаційної бази:

1. Обсяг грошових переказів мігрантів в Україну (REMIT) – річний показник з 2002 року до 2020 включно. Показник виражений у мільйонах доларів США. Джерело даних – Міграційні дані. База даних Світового Банку [53].
2. Коефіцієнт бідності населення (COEF_POV) – річний показник з 2002 року до 2020 включно. Показник виражений у відсотках. Джерело даних – База даних Світового Банку [53].

Отже, метою даного дослідження є визначення впливу обсягу грошових переказів на показник бідності населення в країні.

Для тестування було обрано наступну гіпотезу:

1. Зі збільшенням обсягу грошових переказів в країну показник бідності в ній зменшується (обернена залежність). В цій гіпотезі грошові перекази виступають доходом домогосподарств, який перевищує дохід середньостатичного домогосподарства, в якому члени сім'ї не працюють за кордоном. В результаті отримання приватних трансфертів домогосподарства стають більш заможними, що спричиняє підвищення їхнього доходу та збільшення рівня споживання, а отже, зменшується частка населення, які живуть менш ніж на 5,5 доларів США в день.

В даній моделі розглядатиметься вплив одного фактора на коефіцієнт бідності населення. Для подальшого моделювання проведено стандартизацію всіх змінних.

Залежна змінна: *COEF_POV* – коефіцієнт бідності населення (відсоток).

Незалежна змінна: *REMIT* – обсяг грошових переказів (мільйони доларів США).

Загальний вигляд рівняння може бути описаний рівнянням:

$$COEF_POV = \beta_0 + \beta_1 * REMIT + u_i \quad (3.1)$$

де β_0 – коефіцієнт перетину;

β_1 – коефіцієнт нахилу;

u_i – неспостережувана випадкова величина.

Проведення аналізу впливу незалежних змінних на залежні проводиться за допомогою пакету E-Views. Отримано наступні показники:

Dependent Variable: COEF_POV
 Method: Least Squares
 Date: 05/10/22 Time: 11:10
 Sample: 2002 2020
 Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
REMIT	-0.001951	0.000411	-4.744563	0.0002
C	25.63657	3.604911	7.111569	0.0000
R-squared	0.569739	Mean dependent var		10.87895
Adjusted R-squared	0.544429	S.D. dependent var		11.76816
S.E. of regression	7.943033	Akaike info criterion		7.081768
Sum squared resid	1072.560	Schwarz criterion		7.181183
Log likelihood	-65.27680	Hannan-Quinn criter.		7.098593
F-statistic	22.51088	Durbin-Watson stat		0.302532
Prob(F-statistic)	0.000188			

Рисунок 3.1 – Регресійна модель впливу обсягу грошових переказів на коефіцієнт бідності населення

Джерело: складено автором на основі даних з E-Views

Отже, можемо зробити висновок, що рівняння регресії отримало наступний вигляд:

$$COEF_POV = 25.63657 - 0.001951 * REMIT + u_i \quad (3.2)$$

Після оцінки параметрів можемо порівняти отримані результати з початковою гіпотезою про вплив грошових переказів. Виведемо економічну інтерпретацію для незалежної змінної:

1. REMIT. Згідно з проведенням дослідженням, зростання обсягу грошових переказів обернено впливає на показник бідності в країні. Тобто, зі зростанням обсягу грошових переказів на 1 мільйон доларів США відсоток населення, який живе менш ніж на 5,5 доларів США зменшується на 0,002%.

Поглянувши на показники t-статистики можна зробити висновок, що всі параметри є значимими, бо коефіцієнти p-value практично дорівнюють нулю, отже при відхиленні нульової гіпотези про незначимість коефіцієнтів імовірність помилки дорівнює нулю.

Коефіцієнт детермінації показує ступінь пояснення зміни залежної змінної регресією, тобто зміною незалежної змінної. Відповідно до отриманого результату ступінь пояснення дорівнює 56,97%. Отже, зміна коефіцієнта бідності населення на 57% пояснюється регресією. Причиною цього є інші фактори, які не можуть бути враховані в регресії, такі як підняття заробітної плати та інші економічні фактори. Загалом, значення коефіцієнту детермінації є значним, а отже дає достатній ступінь пояснення явища регресії, тобто модель є адекватною.

Для перевірки адекватності моделі була використана F-статистика Фішера. Значення F-критерію становити 0,00019, тобто з майже 100% ймовірністю можна відкинути нульову гіпотезу про рівність коефіцієнтів нулю. Тому всі фактори мають вплив на коефіцієнт національної чисельності бідності.

Перевіримо модель на відсутність автокореляції першого порядку за допомогою критерію Дурбіна-Ватсона. Значення даної статистики становить 0,303. Відповідні критичні значення для нашої регресії становлять: $dl=1,18$; $du=1,40$. Відповідно маємо такий графік зон автокореляційного зв'язку:

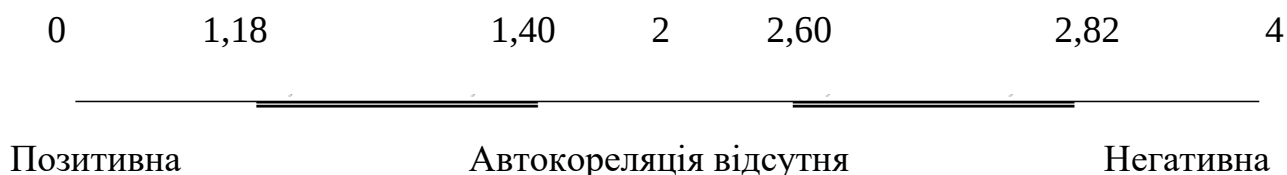

Рисунок 3.2 – Перевірка на відсутність автокореляції першого порядку (критерій Дурбіна-Ватсона)

Джерело: складено автором на основі даних з E-Views

Значення знаходиться в зоні позитивної автокореляції, отже нашій моделі притаманна ця проблема. Для подальшого використання моделі потрібно усунути автокореляцію.

Для більш детальної перевірки автокореляції залишків було проведено LM тест Бреуша-Годфрі. Нижче наведено його результати.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	2.708916	Prob. F(4,13)	0.0769
Obs*R-squared	8.637376	Prob. Chi-Square(4)	0.0708

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 05/10/22 Time: 11:24

Sample: 2002 2020

Included observations: 19

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
REMIT	6.09E-05	0.000397	0.153395	0.8804
C	-0.348118	3.242987	-0.107345	0.9162
RESID(-1)	0.742223	0.277168	2.677877	0.0190
RESID(-2)	-0.024176	0.341671	-0.070758	0.9447
RESID(-3)	-0.204939	0.344913	-0.594177	0.5626
RESID(-4)	0.079520	0.299590	0.265431	0.7948
R-squared	0.454599	Mean dependent var	7.48E-16	
Adjusted R-squared	0.244829	S.D. dependent var	7.719241	
S.E. of regression	6.708064	Akaike info criterion	6.896587	
Sum squared resid	584.9756	Schwarz criterion	7.194831	
Log likelihood	-59.51758	Hannan-Quinn criter.	6.947062	
F-statistic	2.167132	Durbin-Watson stat	1.289494	
Prob(F-statistic)	0.121290			

Рисунок 3.3 – Тест Бреуша-Годфрі на автокореляцію вищих порядків*Джерело: складено автором на основі даних з E-Views*

Згідно з проведенням тестом на автокореляцію вищих порядків отримано значення probability тесту 0,0769, що свідчить про відсутність автокореляції. Також виявлено автокореляцію першого порядку, адже значення probability тесту становить 0,0190, що менше ніж 0,05.

Для усунення проблеми автокореляції у модель було додано змінну COEF_POV(-1), яка дозволяє дослідити залежність залежної змінної від самої себе у попередньому періоді. Як видно з рисунку 3.4, це допомогло позбутися автокореляції всіх порядків і загальної автокореляції, а показник Дарбіна-Ватсона зріс до 2,05, через що значення перейшло в зону відсутності автокореляції. Але даний спосіб усунення автокореляції виявився невідходячим, адже виявилося, що застосувавши його показник обсягу грошових переказів став статистично незначущим, адже значення probability зросло до 0,6336, що можна побачити на рисунку 3.5.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	0.833922	Prob. F(4,11)	0.5312
Obs*R-squared	4.188314	Prob. Chi-Square(4)	0.3811

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 05/10/22 Time: 11:32

Sample: 2003 2020

Included observations: 18

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
REMIT	0.000222	0.000215	1.032743	0.3239
COEF_POV(-1)	0.079863	0.076523	1.043649	0.3190
C	-2.667453	2.527766	-1.055261	0.3139
RESID(-1)	-0.558848	0.328263	-1.702441	0.1167
RESID(-2)	-0.488187	0.364477	-1.339417	0.2075
RESID(-3)	-0.301250	0.366345	-0.822313	0.4284
RESID(-4)	-0.332509	0.350097	-0.949761	0.3626
R-squared	0.232684	Mean dependent var	-9.25E-17	
Adjusted R-squared	-0.185852	S.D. dependent var	1.710022	
S.E. of regression	1.862159	Akaike info criterion	4.366652	
Sum squared resid	38.14401	Schwarz criterion	4.712908	
Log likelihood	-32.29987	Hannan-Quinn criter.	4.414396	
F-statistic	0.555948	Durbin-Watson stat	2.050861	
Prob(F-statistic)	0.756683			

Рисунок 3.4 – Тест на автокореляцію вищих порядків після додання лагової змінної COEF_POV(-1)

Джерело: складено автором на основі даних з E-Views

Dependent Variable: COEF_POV

Method: Least Squares

Date: 05/10/22 Time: 11:30

Sample (adjusted): 2003 2020

Included observations: 18 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
REMIT	-7.43E-05	0.000153	-0.486560	0.6336
COEF_POV(-1)	0.717780	0.056400	12.72663	0.0000
C	1.511877	1.794687	0.842419	0.4128
R-squared	0.963703	Mean dependent var	9.066667	
Adjusted R-squared	0.958863	S.D. dependent var	8.975653	
S.E. of regression	1.820457	Akaike info criterion	4.187064	
Sum squared resid	49.71096	Schwarz criterion	4.335459	
Log likelihood	-34.68358	Hannan-Quinn criter.	4.207526	
F-statistic	199.1285	Durbin-Watson stat	2.520133	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рисунок 3.5 – Регресійна модель з додаванням лагової змінної COEF_POV(-1)

Джерело: складено автором на основі даних з E-Views

Другим способом усунення автокореляції є заміна змінної REMIT на REMIT(-1), що дасть змогу перевірити вплив грошових переказів в поточному році на коефіцієнт бідності населення в наступному. Результати повторного тесту на автокореляцію представлені нижче.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	1.738544	Prob. F(4,12)	0.2062
Obs*R-squared	6.604094	Prob. Chi-Square(4)	0.1583

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 05/10/22 Time: 11:38

Sample: 2003 2020

Included observations: 18

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
REMIT(-1)	0.000115	0.000363	0.315212	0.7580
C	-0.628023	2.783998	-0.225583	0.8253
RESID(-1)	0.719437	0.293398	2.452084	0.0305
RESID(-2)	-0.191157	0.361848	-0.528278	0.6069
RESID(-3)	0.070410	0.363079	0.193925	0.8495
RESID(-4)	-0.028046	0.313705	-0.089404	0.9302
R-squared	0.366894	Mean dependent var	-1.28E-15	
Adjusted R-squared	0.103100	S.D. dependent var	5.840639	
S.E. of regression	5.531366	Akaike info criterion	6.519948	
Sum squared resid	367.1521	Schwarz criterion	6.816739	
Log likelihood	-52.67953	Hannan-Quinn criter.	6.560872	
F-statistic	1.390835	Durbin-Watson stat	1.278339	
Prob(F-statistic)	0.295155			

Рисунок 3.6 – Тест на автокореляцію вищих порядків після заміни змінної REMIT на лагову змінну REMIT(-1)

Джерело: складено автором на основі даних з E-Views

Як видно з рисунку 3.6, значення probability становить 0,2062, що свідчить про успішність даного методу та усунення автокореляції. Також в новій моделі відсутня автокореляція другого, третього та четвертого порядків, але імовірність помилки при відхиленні нульової гіпотези про наявність автокореляції першого порядку становить 0,0305. Значення є нижчим за 0,05, тому проблему автокореляції першого порядку можна вважати не вирішеною. Отже, цей метод усунення автокореляції виявився неефективним також.

Для усунення автокореляції й інших потенційних проблем було проведено стандартизацію даних за допомогою логарифмування показника грошових переказів мігрантів та коефіцієнта бідності населення та отримання показників LOG_REMIT та LOG_COEF_POV. Протягом дослідження було виявлено кращу пояснювальну здатність моделі при використанні лагової незалежної змінної, тому LOG_REMIT було замінено на LOG_REMIT(-1). Тест на автокореляцію та оновлена регресійна модель представлені на рисунку 3.7 та 3.8 відповідно.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	1.559576	Prob. F(4,12)	0.2476
Obs*R-squared	6.156794	Prob. Chi-Square(4)	0.1877

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 05/10/22 Time: 12:12

Sample: 2003 2020

Included observations: 18

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG_REMIT(-1)	-0.003250	0.071842	-0.045237	0.9647
C	0.019979	0.622978	0.032070	0.9749
RESID(-1)	0.371524	0.284241	1.307073	0.2157
RESID(-2)	-0.041826	0.298443	-0.140147	0.8909
RESID(-3)	-0.188846	0.299050	-0.631486	0.5396
RESID(-4)	-0.277297	0.292504	-0.948012	0.3618
R-squared	0.342044	Mean dependent var	-1.18E-15	
Adjusted R-squared	0.067896	S.D. dependent var	0.236073	
S.E. of regression	0.227918	Akaike info criterion	0.141540	
Sum squared resid	0.623360	Schwarz criterion	0.438331	
Log likelihood	4.726138	Hannan-Quinn criter.	0.182464	
F-statistic	1.247661	Durbin-Watson stat	1.977640	
Prob(F-statistic)	0.346859			

Рисунок 3.7 – Тест на автокореляцію вищих порядків після стандартизації даних моделі

Джерело: складено автором на основі даних з E-Views

Dependent Variable: LOG_COEF_POV
 Method: Least Squares
 Date: 05/10/22 Time: 12:02
 Sample (adjusted): 2003 2020
 Included observations: 18 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG_REMIT(-1)	-1.014225	0.076504	-13.25723	0.0000
C	10.62076	0.663797	16.00000	0.0000
R-squared	0.916560	Mean dependent var		1.853556
Adjusted R-squared	0.911345	S.D. dependent var		0.817258
S.E. of regression	0.243339	Akaike info criterion		0.115713
Sum squared resid	0.947419	Schwarz criterion		0.214643
Log likelihood	0.958581	Hannan-Quinn criter.		0.129354
F-statistic	175.7542	Durbin-Watson stat		1.105536
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рисунок 3.8 – Оновлена регресійна модель впливу обсягу грошових переказів на коефіцієнт бідності населення

Джерело: складено автором на основі даних з E-Views

Оновлена регресійна модель має значно вищу пояснювальну здатність, адже коефіцієнт детермінації зріс до рівня 91,66%, а поглянувши на показники t-статистики можна зробити висновок, що всі параметри є значимими, бо коефіцієнти p-value рівні нулю. Також, згідно з тестом Бреуша-Годфрі, в даній моделі відсутня автокореляція всіх порядків, так як значення probability більші за 0,05, а Prob. F(4,12) становить 0,2476.

Наступним етапом є перевірка моделі на гетероскедастичність залишків моделі за допомогою теста Вайта. Було отримано наступні результати, які представлені на рисунку 3.9.

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	1.791785	Prob. F(2,15)	0.2005
Obs*R-squared	3.471037	Prob. Chi-Square(2)	0.1763
Scaled explained SS	1.764404	Prob. Chi-Square(2)	0.4139

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 05/10/22 Time: 12:24

Sample: 2003 2020

Included observations: 18

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-2.671364	1.842586	-1.449791	0.1677
LOG_REMIT(-1)^2	-0.036195	0.026413	-1.370365	0.1907
LOG_REMIT(-1)	0.630353	0.442769	1.423662	0.1750
R-squared	0.192835	Mean dependent var	0.052634	
Adjusted R-squared	0.085213	S.D. dependent var	0.061435	
S.E. of regression	0.058759	Akaike info criterion	-2.679716	
Sum squared resid	0.051790	Schwarz criterion	-2.531321	
Log likelihood	27.11745	Hannan-Quinn criter.	-2.659255	
F-statistic	1.791785	Durbin-Watson stat	1.678433	
Prob(F-statistic)	0.200547			

Рисунок 3.9 – Тест Вайта на гетероскедастичність залишків моделі*Джерело: складено автором на основі даних з E-Views*

Prob. F(2, 15) дорівнює 0,2005, що свідчить про гомоскедастичність залишків, адже показник вищий за 0,05. Отже, можна відхилити гіпотезу про наявність гетероскедастичності в даній моделі.

У даній моделі не використовувався тест на перевірку наявності мультиколінеарності між незалежними змінними, адже незалежна змінна тільки одна, а отже, проведення тесту є недоцільним.

Також було проведено тест на нормальність розподілу залишків моделі, результати якого, у формі графіка, представлені нижче.

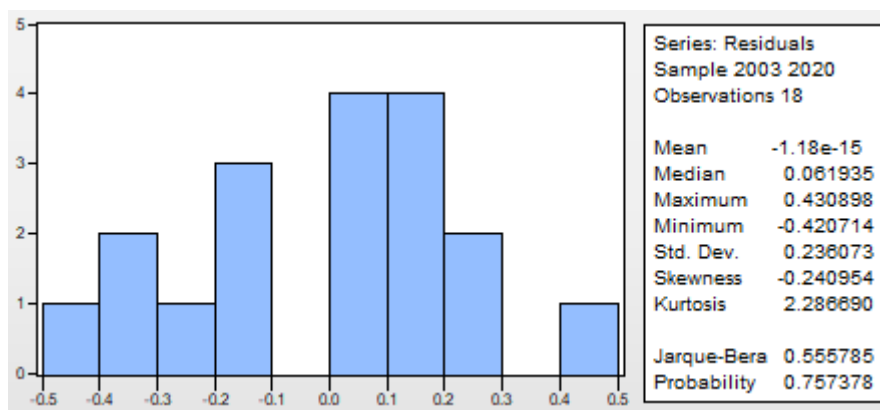

Рисунок 3.10 – Тест на нормальність розподілу залишків моделі

Джерело: складено автором на основі даних з E-Views

Значення probability тесту становить 0,757, що свідчить про нормальність розподілу залишків, адже значення є значно більше за 0,05. Більше того, це помітно навіть візуально на графіку, тому можна зробити висновок, що залишки розподілені нормально.

Фінальне регресійне рівняння має наступний вигляд:

$$LOG_COEF_POV = 10.62076 - 1.014225 * LOG_REMIT(-1) + u_i \quad (3.3)$$

Після проведено дослідження можна зробити висновок, що модель є адекватною. По-перше, модель була позбавлена проблем автокореляції, також в ній немає мультиколінеарності та гетероскедастичності залишків. По-друге, всі коефіцієнти є значимими, жоден з параметрів не дорівнює нулю. По-третє, після усунення всіх проблем коефіцієнт детермінації становить 91,66%, що демонструє значний ступінь пояснення зміни коефіцієнта бідності населення регресією. По-четверте, гіпотеза про те, що зі збільшенням обсягу грошових переказів в країну показник бідності в ній зменшується (обернена залежність) підтвердилася.

Отже, згідно з отриманими результатами, виявлено наступний вплив обсягу грошових переказів на коефіцієнт бідності населення: зі збільшенням обсягу грошових переказів в країну на 1% відсоток населення, що живе менш ніж на 5,5 доларів США в день зменшується на 1,014%, Зміна коефіцієнта бідності населення на 91,66% пояснюється даною моделлю. Причиною цього є те, що на рівень

бідності також впливають інші чинники, такі як рівень заробітної плати в країні та інші.

3.2 Методи підвищення ефективності використання грошових переказів та їхньої детінізації

Згідно з даними Інституту Міграційної політики, у 2019 році мігрантами було надіслано 714 мільярдів доларів США, з яких 554 (близько 78%) були направлені в країни з низьким та середнім рівнем доходу [62]. Дослідження встановили, що чим нижчий рівень економічного розвитку в країні тим вищий рівень тіньового сектору економіки. Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що так як більшість трансфертів надсилаються в країни з низьким рівнем розвитку, де високий рівень тіньової економіки, то велика частина грошових переказів мігрантів в ці країни надсилається нелегальними методами, про які детально написано в першому розділі. Для прикладу, згідно з даними НБУ, у 2021 році в Україну було надіслано 14,08 мільярдів доларів США, з яких 5,94 (42%) було надіслано неформальними каналами [52]. Коли грошові перекази переміщуються неофіційними каналами, то вони не поповнюють офіційні валютні резерви країни і не спрямовуються на її розвиток. Капур Д. зазначає, що у періоди економічної та фінансової нестабільності це також спричиняє неконтрольований рух капіталу [7].

Найпростішим методом для підвищення ефективності використання приватних трансфертів та стимулювання економічного розвитку в країні є оподаткування грошових переказів мігрантів. Для контролю за грошовим потоком Єгипет зобов'язував мігрантів перераховувати не менше ніж 10% своїх доходів на батьківщину, у В'єтнамі мігранти були змушені перераховувати 30% своїх доходів у спеціальний фонд, а в Філіппінах не менше ніж 70% доходів мігранти зобов'язувалися перераховувати через національні банки. Більше того, уряд Філіппін ввів закон, згідно з яким закордонний паспорт можна було поновити тільки за наявності документів, які б підтверджували виконання попереднього

зобов'язання про перерахування 70% коштів через національні банки, про що писав О'Нілл А. [49]. Агуніас Д. Р. зазначає, що у Шрі-Ланці було встановлено податок на грошові перекази в розмірі 15%, але через короткий проміжок часу уряд був змушений скасувати відповідний податок, так як він виявився неефективним та тільки збільшив обсяг трансфертів, які надсилалися неформальними каналами. Загалом, тільки в кількох країнах світу діє податок на грошові перекази мігрантів, але через його неефективність країни відмовляються від нього [2].

Науковець Гош Б. критикує будь-яке регуляторне втручання лише на тій підставі, що потоки грошових переказів є приватними переказами, тому мігрантам та їхнім сім'ям треба дозволити самостійно вирішувати як використовувати кошти. Іншими словами, їх слід залишити в спокої. Однак, деякі регуляторні заходи можуть знадобитися саме для того, щоб збільшити кількість варіантів здійснення переказів. Наприклад, запровадити реформи в банківській системі таким чином, щоб забезпечити безпеку та ефективність переказів, сприяти конкуренції та знизити трансакційні витрати. [50]

Абелла М. І. зазначає, що використання регуляторних методів потребує оцінки реалістичності їхнього застосування в контексті рівня контролюваності наявного грошового потоку державою та спроможності адміністративних органів ефективно керувати та контролювати за дотриманням відповідних вимог мігрантами. Якщо уряду це не під силу, то такі закони можуть призвести до контрпродуктивності, а також до посилення корупції та ще більшої тінізації грошових переказів мігрантів. Законодавчі заходи в Бангладеші, Філіппінах, Пакистані та Таїланді, які вимагали від трудових мігрантів переказувати мінімальний відсоток свого заробітку через національні банки зазнали невдачі [29]. Очевидно, що коли більша частина грошових переказів мігрантів рухається поза державним контролем, то дуже складно ефективно застосувати подібні методи регулювання.

Податок на грошові перекази мігрантів є неефективним і тільки сприяє тінізації доходів. Підтвердженням цього є лібералізація у В'єтнамі, де в 1997 році було відмінено податок в розмірі 5% на грошові перекази, результатом чого стало

різке зростання обсягу трансфертів через формальні канали. Іншим прикладом є скасування податку на міждержавні банківські операції в Таджикистані, в результаті чого в період з 2002 по 2003 роки обсяг приватних трансфертів в країну зріс більш ніж втричі, що в своїй роботі описав Гош Б. [50].

Як показує світова практика, найбільш ефективними є методи, які є вигідними не тільки державі, а й мігрантам. Одним з таких методів є дозвіл мігрантам відкривати рахунки в іноземній валюті на покращених умовах, які включають вищий відсоток, пільги, зменшення податків та інше. Згідно з даними Світового Банку, такий метод використовується більш ніж в 35% країн світу [2]. Для прикладу, Гнатюк П. зазначає, в Індії є банківські депозити з підвищеними відсотками. У 2010 році частка подібних депозитів склала 20% від всіх банківських депозитів і становила 50 мільярдів доларів США [30]. Кайядж Дж. вважає, що подібним способом є надання можливості мігрантам відкривати накопичувальні рахунки для їхніх особистих цілей, таких як оплата освітніх послуг, покупка нерухомості чи відкриття власного бізнесу. Наприклад, в Естонії та Мальті мігрантам пропонуються різні інвестиційні проекти [31].

О'Нілл А. в своїй роботі зазначає, що мігранти, які повертаються на батьківщину, часто перевозять з собою імпорتنі товари, за які повинні сплачувати мито та різні податки. З метою підтримати бажання мігрантів працювати в своїй країні та отримати з цього економічну вигоду уряд Пакистану ввів митні знижки на імпорт обладнання та інструментів виробничого призначення. Задля розвитку економічно відсталих районів країни були встановлені найбільші митні знижки на обладнання, яке використовуватиметься саме в цих районах. Відповідно, чим розвинутішим є район майбутнього використання обладнання, тим нижчими є митні знижки на нього [49]. Кайядж Дж. вказує, що для виведення грошових переказів з тіньового сектору також застосовуються податкові пільги. На Філіппінах мігрантам дозволялося не подавати декларації про доходи, єгипетські мігранти могли отримати податкові пільги на 10 років, якщо надсилали грошові перекази через банківські структури, а в Індії доходи від депозитних вкладень мігрантів не обкладалися податками. [31]

Більш складним, але дієвим методом є угоди між фінансовими структурами країн, як наприклад, угода між США та Мексикою, згідно з якою нелегальним мексиканським мігрантам в США було дозволено відкривати рахунки в американських банках, а членам їхніх сімей в Мексиці – знімати грошові кошти з цих рахунків. Суть договору полягала в тому, що консульства Мексики в США надавали всім мексиканцям (навіть тим, що перебували в країні нелегально) документ, так званий «матрикул», який був підставою для відкриття рахунку в американському банку. В результаті за 1 рік було видано більше 1,5 мільйона «матрикулів», а обсяг трансфертів в Мексику зріс на третину. [32]

Враховуючи те, що більшість нелегальних мігрантів не є фінансово грамотними, країна повинна вкладати кошти в розвиток необхідної інфраструктури для мігрантів, як наприклад, консультаційні центри, які б допомагали мігрантам в питаннях відкриття власного бізнесу чи ефективного інвестування зароблених коштів, як вважає Гнатюк П. Подібно до цього в Мексиці було реалізовано проєкт спільного з державою фінансування будівництва доріг, шкіл та лікарень; програма отримала назву «три до одного». Суть полягала в тому, що влада пропонувала мігрантам профінансувати певні проєкти і на кожен надісланий мігрантами долар держава додавала 3 долари з бюджету. За час існування проєкту мігрантами було надіслано близько 0,5 мільярда доларів США, подібні проєкти також були реалізовані в країнах Латинської Америки та Молдові. [30]

Одним з методів залучення грошових коштів є випуск державою цінних паперів в іноземній валюті. В робочих записах Світового Банку вказується, що така практика багаторазово застосовувалася в Ізраїлі, на відповідні облігації встановлювалися вигідні відсотки, а їхні власники мали право за першою ж вимогою отримати готівку. Починаючи з 1951 року в Ізраїлі було випущено подібних облігацій більш ніж на 25 мільярдів доларів США, а залучені кошти використовувалися для фінансування першочергових проєктів. [51]

Важливим завданням держави на шляху детінізації приватних трансфертів мігрантів є зменшення трансакційних витрат при використанні офіційних каналів.

Для того щоб мігранти почали надавати перевагу формальним каналам необхідно забезпечити наступне:

- 1) підвищити конкуренцію на вітчизняному ринку фінансових послуг;
- 2) прибрати бюрократичні та юридичні бар'єри;
- 3) не допустити появу монопольного становища учасників ринку;
- 4) надати нелегальним мігрантам доступ до банківських послуг;
- 5) розвивати фінансову інфраструктуру (використовувати переваги мобільного банкінгу і т.п.).

Після початку повномасштабної війни в Україні ефективність та необхідність деяких з вищеперелічених заходів стали очевидними. По-перше, були скасовані митні платежі на імпорту автомобілів, і менш ніж за місяць з початку дії закону було ввезено більше 29 тисяч автомобілів [63]. Подібним чином у майбутньому можна зменшувати мито на сільськогосподарську техніку та інше обладнання для стратегічних галузей економіки, що пришвидшить процес відновлення до довоєнних показників та дозволить нарощувати темпи зростання відповідних галузей.

По-друге, частина українських мігрантів за кордоном та біженців з різних причин не мають доступу до банківських систем країн, в яких вони перебувають, що ускладнює процес надсилання коштів в Україну, а передача коштів в фізичному вигляді через посередників залишається ризиковою. Для вирішення цього питання НБУ необхідно звертатися до європейських банків з пропозицією дозволити українцям відкривати банківські рахунки в них за наявності закордонного паспорта. Такий захід пришвидшить надсилання, а також виведе значну частку грошових переказів з тіні.

Третім пунктом є валютні облігації. Тільки за перший тиждень травня кількість вкладників в військові облігації (гривневі) зросла на 30 тисяч, що є рекордом [64]. Але частина мігрантів, як і звичайних громадян, зберігають свої заощадження в іноземній валюті і не готові обмінювати її на вітчизняну валюту для покупки облігацій в гривні. Тому випуск облігацій в євро чи доларах може залучити значну кількість валюти для країни в першу чергу за рахунок мігрантів.

3.3 Перспективи приватних трансфертів в Україні

За останні два роки вагомий вплив на грошові перекази українських мігрантів мали дві події: криза, спричинена пандемією COVID-19, ефекти якої досі мають значний вплив, а також криза, зумовлена початком повномасштабної війни з Російською Федерацією.

Пандемія Covid-19 мала і має величезний вплив на міжнародні потоки грошових переказів мігрантів, які є важливим джерелом економічної підтримки для багатьох бідних країн. За оцінками Світового банку, глобальні грошові перекази впали на 7% у 2020 році, перевершивши 5-ти відсоткове зниження, яке спостерігалось під час світової фінансової кризи 2008 року [53]. В той же час, обмеження подорожей, які існують і сьогодні, створили нові перешкоди для мобільності, заважаючи потенційним мігрантам працювати за кордоном так, як це було ще в 2019 році.

Через пандемію обсяги грошових переказів в Україну за 2020 рік зросли тільки на 0,5%, що є значно нижчим показником зростання ніж звичні 10-20% річних за минулі роки, що представлено в таблиці 3.1. Коронавірус та обмеження перетину найбільше вплинули на мігрантів з країн, що розвиваються, зокрема, Україну.

По-перше, мігранти з країн, що розвиваються, частіше їздять на сезонні роботи, так як не можуть перебувати за кордоном більше одного року, а інколи й трьох місяців, якщо користуються можливостями безвізового режиму, а через закриття кордонів процес міграції ускладнився і частина з них просто не змогла виїхати.

По-друге, багато українців є неформально зайнятими, так як не мають права на офіційне працевлаштування, через що вони не отримали ніяких компенсацій від урядів країн, де працюють, та від роботодавців.

По-третє, нелегальні мігранти не використовують офіційні канали грошових переказів, а через закриття кордонів передача грошей неформальними каналами ускладнилася, через що й зросла ціна таких трансфертів. Це призвело до того, що

українці почали більше використовувати офіційні канали передачі грошових переказів. Згідно з даними НБУ, в 2019 році 51% трансфертів надсилалися формальними каналами, а 49% - неформальними. У 2020 році цей паритет було порушено і вже 62% трансфертів були надіслані офіційно і тільки 38% - неофіційно [52].

Таблиця 3.1 Обсяг вхідного потоку грошових переказів в Україну та відношення до попереднього року, млрд дол. США, %

	2017	2018	2019	2020	2021
Обсяг грошових переказів, млрд. дол. США	9,26	11,11	11,92	11,98	14,08
Відношення до попереднього періоду	+22,9%	+19,9%	+7,3%	+0,5%	+17,5%

Джерело: складено автором на основі даних [52]

Варто зазначити, що негативний вплив на обсяг трансфертів в Україну з Польщі був послаблений діями польського уряду. Через те, що українські мігранти вже стали складовою польської економіки і вона почала залежати від них, українцям, які перебували в Польщі під час пандемії, було дозволено залишитися в країні та продовжувати працювати без необхідності поновлення робочої візи чи інших документів.

Загалом, незважаючи на те, що частина українських мігрантів не змогла перетнути кордон, а дехто втратив роботу через карантинні обмеження, обсяг грошових переказів в Україну залишився на тому ж рівні, в порівнянні з показником 2019-го року. Це свідчить про збільшення переказів від мігрантів, які мали можливість працювати в цей період.

Позитивним фактором є швидкість пристосування українців до нових умов. Згідно з даними НБУ, вже у 2021 році обсяг приватних трансфертів зріс на 2 млрд. дол. США до більш ніж 14 мільярдів доларів США. В порівнянні з попередніми

періодами, подібне зростання близьке до відповідних максимальних показників за останні роки, що свідчить про відновлення стабільних темпів збільшення.

Але на початку 2022 року почалася повномасштабна фаза війни між Україною та РФ, яка впливає на Україну та її громадян значно сильніше ніж обмеження через пандемію COVID-19. Якщо розглянути війну тільки з точки зору сфери міграції робочої сили, то можна виділити кілька важливих змін в середовищі.

По-перше, згідно з даними МВС України, за 3 місяці війни Україну покинуло близько 6,2 мільйонів осіб, основна частина з яких – жінки та діти [61]. Найбільше біженців виїхало до Польщі – 3 мільйони біженців, та Румунії – 826 тисяч. З більш ніж 6 мільйонів українців понад 1,2 мільйони біженців зареєструвалися в державних органах для отримання тимчасового захисту в країнах перебування. Варто зазначити, що за останні 1,5 місяці більше 1 мільйона громадян повернулися назад в Україну.

По-друге, змінилося відношення кількості мігрантів чоловічої та жіночої статі. Частина чоловіків, які мали бажання виїхати, не змогли це зробити через заборону виїзду, а частина тих, хто на момент початку війни був за кордоном, повернулися щоб вступити до лав ЗСУ. Тому більшість трудових мігрантів України зараз складають жінки.

По-третє, полегшеною процедурою виїзду в країни ЄС, Велику Британію, США та Канаду скористалися також ті, хто побачив в цьому можливість швидко отримати всі необхідні документи для дозволу на довготривале проживання та роботу в цих країнах. Тому варто очікувати, що певна частина біженців трансформується в трудових мігрантів, які не повертатимуться в Україну на постійне проживання, або залишаться за кордоном.

Загалом, зростання кількості трудових мігрантів позитивно вплине на обсяги вхідних потоків грошових переказів в Україну, що є життєво необхідним для домогосподарств, члени яких втратили роботу та не можуть самостійно забезпечувати своє існування в поточних умовах. Крім того, частину зароблених коштів мігранти надсилають благодійним організаціям та на рахунки НБУ, підтримуючи українську армію.

Більше того, цінність приватних трансфертів зросла через потребу в стабільній валюті. Курс гривні зараз є достатньо нестабільним, незважаючи на вливання іноземної валюти від країн-партнерів задля підтримки фінансового сектору України. Послаблення курсу гривні призводить до зменшення купівельної спроможності громадян, чия заробітна плата не підв'язана до курсу долара США чи євро, а паралельне підвищення цін на різні товари тільки погіршує становище. Саме тому грошові перекази у валюті є рятівним кругом для домогосподарств.

Згідно з дослідженням Світового Банку, у 2022 році очікується зростання обсягів приватних трансфертів в Україну на 20% в порівнянні з попереднім роком [53]. В абсолютному вимірі, це додаткові 3 млрд. дол. США і 17 млрд. дол. США загалом. ВВП країни у поточному році навпаки знизиться на 40%, а згідно з негативним сценарієм – на 75% [53]. Імовірно, грошові перекази по відношенню до ВВП становитимуть близько 20%. Варто очікувати, що високі темпи зростання обсягу грошових переказів в найближчі роки збережуться, адже можливості для трудових мігрантів в Україні будуть обмежені, а за кордоном – більш сприятливі, особливо завдяки тому, стало простіше отримати всі необхідні документи для легалізації свого становища в ЄС та інших країнах, а ставлення до українців тільки покращується.

Висновки до розділу 3

Моделювання впливу обсягу вхідного потоку грошових переказів мігрантів на коефіцієнт бідності населення підтвердило обернену залежність між показниками та гіпотезу, що зі зростанням обсягу трансфертів в Україну рівень бідності в країні зменшується. Коефіцієнт детермінації становить 91,66%, що підтверджує високий ступінь пояснення зміни коефіцієнта бідності регресією. Згідно з отриманими результатами зі збільшенням обсягу грошових переказів в Україну на 1% відсоток населення, що живе менш ніж на 5,5 доларів США в день зменшується на 1,014%.

Майже половина грошових переказів в Україну надсилаються неформальними каналами, тому для їхньої детінізації та підвищення ефективності засвоєння в економіці були б ефективними наступні дії:

1. скасування або зменшення ставки податку на грошові перекази та міждержавні банківські операції;
2. пільгові валютні рахунки в банку для мігрантів;
3. спільні з урядом інвестиційні проєкти для фінансування суспільно корисних програм;
4. відсутність мита на ввіз обладнання для запуску власного бізнесу;
5. розвиток інфраструктури для мігрантів (поява консультаційних центрів);
6. випуск ОВДП в іноземній валюті;
7. сприяння конкуренції на внутрішньому ринку фінансових послуг;
8. покращення фінансової інфраструктури (мобільний банкінг);
9. надання доступу до банківських послуг нелегальним мігрантам.

В розділі також було проаналізовано як пандемія COVID-19 вплинула на обсяги приватних трансфертів в Україну. Перш за все, більшість сезонних мігрантів, які перетинають кордон кілька разів на рік не змогли виїхати на роботу через закриття кордонів. По-друге, значна частка українських трудових мігрантів працює й перебуває в країнах неофіційно, через що вони не змогли отримати жодної допомоги від країн, в яких вони проживають. Позитивно це вплинуло тільки на спосіб надсилання коштів, адже перекази коштів у фізичній формі через третіх осіб стали неможливими, тому частка переказів через офіційні канали зросла.

Значних змін зазнала міграційна сфера через початок повномасштабної війни. Кількість мігрантів збільшилася більше ніж на 6 мільйонів за рахунок вимушених мігрантів. В структурі українських мігрантів зросла частка жінок та дітей, які були змушені виїхати. Але також очікується зростання кількості постійних мігрантів за рахунок тих, хто не збирається повертатися, та збільшення обсягів переказів на 20% у поточному році, які надсилаються не тільки домогосподарствам, а також на потреби армії та благодійним організаціям.

ВИСНОВКИ

Грошові перекази відіграють важливу роль у вітчизняній економіці і є одним з ключових факторів впливу на економічне зростання України, що підтверджується їх значною часткою по відношенню до ВВП країни. Приватні трансферти забезпечують існування та є основним джерелом доходу для багатьох домогосподарств, що зменшує рівень бідності в Україні.

В роботі було описано основні мотиви надсилання грошових переказів, а саме: «страховий», «альтруїстичний», мотив «власних інтересів» та «борговий мотив». Було розглянуто канали надсилання трансфертів та стимули й причини для мігрантів обирати ті чи інші способи переказу коштів; до офіційних каналів переказів відносяться перекази через банківські системи, поштові відділення та операторів грошових переказів, до неофіційних – перекази через незареєстровані організації, фізичні перевезення та інші. Також було досліджено економічний вплив трансфертів, в результаті чого було виявлено позитивні ефекти, серед яких поява додаткового джерела іноземної валюти для держави, доходів для суспільства, захист від бідності, розвиток банківської системи, позитивний вплив на рівень споживання в країні, збільшення обсягів приватних інвестицій, формування людського капіталу та інші, а серед негативних – прискорення інфляції, нерівність доходів, знецінення місцевої валюти, залежність від економіки країни-донора грошових переказів та надмірне зростання імпорту. Також було досліджено приватні трансферти у контексті міграційних теорій та показано негативний зв'язок грошових переказів із тіньовою економікою через недосконалість податкової та банківської систем держави-реципієнта. Додатково серед проблем було виділено відтік працездатного населення, підробку документів та втрату іноземцями робочих місць через появу дешевої робочої сили з-за кордону.

Дослідивши приватні трансферти в Україну, було виявлено стійку тенденцію до зростання обсягу грошових переказів, зокрема за рахунок збільшення об'єму приватних трансфертів з країн ЄС (за останні 7 років він збільшився майже втричі)

та скорочення обсягу переказів з пострадянських країн (зменшився на 50%). Було продемонстровано стрімке зростання обсягу трансфертів з Польщі, яка стала найбільшим донором переказів, обсяг яких в 5-6 разів перевищує відповідний показник РФ, яка займає п'яту позицію в цьому рейтингу та обсяг переказів з якої має тенденцію до зменшення. Також було встановлено, що згідно з останніми даними 40% приватних трансфертів українських мігрантів здійснюється неформальними каналами. Порівнявши відсоткове відношення грошових переказів до ВВП в Україні та за кордоном було виявлено, що в розвинутих країнах цей показник не перевищує 1%, а в Україні становить майже 10%, що свідчить про залежність економіки від грошових переказів. Обсяг грошових переказів є в 2-2,5 рази вищим ніж обсяг ПП, що знову підтверджує їхню значущість для вітчизняної економіки.

В другому розділі також було досліджено широкий спектр впливу приватних трансфертів на економіку України, доведено їхню важливість для неї як джерела іноземної валюти, їхній позитивний вплив на ВВП, негативний вплив на державні інститути. Також було виявлено, що грошові перекази стимулюють розвиток банківської сфери, мають неоднозначний вплив на зайнятість в Україні, можуть стати причиною інфляції чи дефляції, формують людський капітал, захищають домогосподарства від бідності та посилюють економічну асиметрію в країні.

Для демонстрації впливу грошових переказів на економічне зростання та на самих себе було створено причинно-наслідкову діаграму з виявленням петель зворотного зв'язку. Також було зроблено модель, яка показує як змінилася кількість українських мігрантів, їхня структура, обсяги переказів та їхнє спрямування після початку повномасштабної війни з прогнозом до кінця 2023-го року.

В результаті проведення моделювання було виявлено обернену залежність між обсягом вхідного потоку грошових переказів в Україну та коефіцієнтом бідності населення, що підтвердило гіпотезу про основну функцію грошових переказів – запобігання бідності серед населення та підвищення рівня життя.

Було визначено методи, які підвищать ефективність використання грошових трансфертів в економіці та сприятимуть їхній детінізації. Серед них можна виділити наступні:

10. скасування або зниження ставки податку на грошові перекази та міждержавні банківські операції;
11. дозвіл відкриття рахунків в іноземній валюті з додатковими пільгами для мігрантів;
12. поява спільних з державою інвестиційних проектів для фінансування суспільно корисних проектів;
13. скасування мита на ввіз устаткування для започаткування власного бізнесу;
14. розвиток інфраструктури для мігрантів (поява консультаційних центрів);
15. випуск цінних паперів (облігацій) в іноземній валюті з підвищеною ставкою дохідності для мігрантів;
16. підвищення конкуренції на вітчизняному ринку фінансових послуг;
17. розвиток фінансової інфраструктури (використання переваг мобільного банкінгу та інше);
18. надання нелегальним мігрантам доступу до банківських послуг та інші.

В заключній частині було досліджено вплив пандемії COVID-19 та повномасштабної війни на обсяги вхідних потоків грошових переказів в Україну. Країна зазнала значного впливу пандемії, адже велика частина мігрантів працювали неофіційно, тому не отримали жодних компенсацій від урядів країн в яких вони працювали, і були змушені повернутися додому ні з чим, а інша частина не змогла перетнути кордон, адже мігрує сезонно, а кордони між країнами були закриті. Через війну кількість вимушених мігрантів становить більш ніж 6 мільйонів осіб, зросла частка жінок і дітей в структурі українських мігрантів. Також очікується зростання кількості постійних мігрантів і зростання обсягів грошових переказів на 20% в поточному році, значна частина яких піде благодійним організаціям та на допомогу військовим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Karpestam, P. Economic of Migration. Lund Economic Studies. Sweden. 2009. № 153. 155 p.
2. Agunias, D.R. Remittances and Development: Trends, Impacts, and Policy Options. Migration Policy Institute. Washington, D.C. 2006. 114 p.
3. Stark, O. The Migration of Labor. Basil Blackwell. Cambridge and Oxford, United Kingdom. 1991. 406 p.
4. De La Cruz. The socioeconomic dimensions of remittances: Case studies of five Mexican families. The Berkeley McNair Journal 3. 1995. P. 1–10.
5. International Organization for Migration (IOM). International Migration and Development Training Modules: Facilitator's Guide (written by S.P. Alvarez-Tinajero). Geneva. 2013.
6. Lucas, Robert E.B, Oded Stark. Motivations to Remit: Evidence from Botswana. *Journal of Political Economy*. 1985. Vol. 93, № 5. P. 901-918.
7. Kapur, D. Remittances: the new development mantra? G-24 Discussion Paper. United Nations. 2004. №29. 22 p.
8. Siegel, M., M. Vanore, R. Lucas, and C. de Neubourg. The Netherlands-Afghanistan remittance corridor study. A report commissioned by the Dutch Ministry of Foreign Affairs. 2010.
9. De Luna Martínez, J., I. Endo and C. Barberis. The Germany-Serbia remittance corridor, challenges of establishing a formal money transfer system, *World Bank Working Paper*. 2006. № 80. 53 p.
10. Freund, C., and N. Spatafora. Remittances, transaction costs, and informality, *Journal of Development Economics*. 2008. Vol. 86. P. 356-366.
11. Sander, C. Capturing a market share? Migrant remittance transfers & commercialisation of microfinance in Africa. *Small Enterprise Development*. 2004. Vol. 15(1). P. 20-34.

12. Puri, S., T. Ritzema. Migrant worker remittances, micro-finance and the informal economy: prospects and issues, *Social Finance Working Paper*. 1999. № 21. 36 p.
13. Karafolas, S. and G. Konteos. Choice of money transfer methods in the case of Albanian immigrants in Greece. *Transition Studies Review*. 2010. Vol. 16. P. 962-978.
14. Beck, T., M. S. Martinez Peria. What explains the cost of remittances? An examination across 119 country corridors. *World Bank Economic Review*. 2011. Vol. 25(1). P. 105–131.
15. Karafolas, S., N. Sariannidis. The banking network as a transmission channel of migrant remittances: the case of Greek and Italian banks in Albania. *Transition Studies Review*. 2009. Vol. 15(4). P. 674-684.
16. J. Barendse et al. The remittance corridor of the Netherlands – Morocco, review of obstacles and recommendations on how to increase use of the bank channel. *Bilateral Remittance Corridor Analysis*. Rotterdam. 2006.
17. Todaro, Michael. P. A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less-Developed Countries. *American Economic Review*. 1969. Vol. 59. P. 138–148.
18. Massey, Douglas S. *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press. 1998. 376 p.
19. Taylor, Edward. J. The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process. *International Migration*. 1999. Vol. 37(1). P. 63–88.
20. de Haas, Hans. Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*. 2010. Vol. 44. P. 227–264.
21. Singer, David Andrew. Migrant Remittances and Exchange Rate Regimes in the Developing World. *American Political Science Review*. 2010. Vol. 104, № 2. P. 307-323.
22. Fazili, Sameera. Getting by in the Global Downturn. *Middle East Report*. 2009, Fall. № 252. P. 16-17.

23. Adams, Richard H., Alfredo Cuecuecha. The Impact of Remittances on Investment and Poverty in Ghana. *World Development*. 2013. Vol. 50 P. 4–40.
24. Havrylyshyn O., Beddies C. Dollarisation in the Former Soviet Union: From Hysteria to Hysteresis. *Comparative Economic Studies*. 2003. Vol. 45. Issue 3. pp. 329-357.
25. A. Atamanov et al. Income and Distribution Effects of Migration and Remittances: An Analysis Based on CGE Models for Selected CIS Countries. *CASE Network Report. Center for Social and Economic Research (CASE)*. Warsaw. 2009. № 86.
26. Brown R., F. Carmignaniand, and G. Fayad. Migrants' Remittances and Financial Development: Macro- and Micro-level Evidence of a Perverse Relationship. *Research Paper. Oxford Centre for the Analysis of Resource Rich Economies (OxCarre)*, Oxford. 2011. № 59.
27. Гайдучкий А. П. Грошові трансфери мігрантів у системі міжнародного ринку капіталу: автореф. дис. д-ра економ. наук. Київ. 2010. 23 с.
28. Лібанова Е. М. Міграційні трансфери, бідність та нерівність в Україні. Доповідь науково-практичної конференції “Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України” (27 вер. 2011. Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ). Київ. 2011.
29. Abella, M.I. Contemporary labour migration from Asia: policies and perspectives of sending countries. *International Migration Systems: A Global Approach. Oxford University Press*. 1992.
30. Гнатюк П. Міграція та грошові перекази мігрантів. Майбутнє міграції в Україні. Звіт конференції. МОМ. 2011. 27 с.
31. Kaijage J. The impact of international remittances on receiving countries at the micro and macro level and policy options for encreasing remittance effectiveness: Reviewing the literature. Maastricht. 2008.
32. Глущенко Г., Пономарьов В. Міграція і розвиток. Економіка, 2009. 454 с.
33. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Maximizing the development impact of remittances. New York and Geneva. 2013. 162 p. URL:

- https://unctad.org/system/files/official-document/ditctncd2011d8_en.pdf (date of access: 01.06.2022).
34. Siegel M., Lücke M. What determines the choice of transfer channel for migrant remittances? The case of Moldova. *Kiel Working Paper*. 2009. № 1515. 24 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/100017/kwp_1515.pdf (date of access: 01.06.2022).
 35. World Bank. World Development Report 2000/2001. *Oxford University Press*. 2000. 340 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11856> (date of access: 01.06.2022).
 36. Mansoor A. M., B. Quillin. Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union, World Bank, Washington, D.C. 2006. 213 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6920/384260Migration101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (date of access: 01.06.2022).
 37. Iradian G. Rapid Growth in Transition Economies: Panel Regression Approach. *Working Paper*. International Monetary Fund. Washington, D.C. 2007. No. 07/170. 42 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07170.pdf> (date of access: 01.06.2022).
 38. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). Transition Report. European Bank for Reconstruction and Development. London. 2009. 256 p. URL: <https://www.ebrd.com/downloads/research/transition/TR09.pdf> (date of access: 01.06.2022).
 39. Chami R., A. Barajas, T. Cosimano, C. Fullenkamp, M. Gapen, and P. Montiel. Macroeconomic Consequences of Remittances. Occasional Paper. International Monetary Fund, Washington, D.C. 2008. № 259. 84 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/op/259/op259.pdf> (date of access: 01.06.2022).
 40. Barajas A., R. Chami, C. Fullenkamp, M. Gapen and P. Montiel. Do Workers' Remittances Promote Economic Growth? Working Paper. International Monetary Fund, Washington, D.C. 2009. № 09/153. 22 p. URL:

- <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Do-Workers-Remittances-Promote-Economic-Growth-23108> (date of access: 01.06.2022).
41. E. Hristev et al. The Effects of Migration and Remittances in Rural Moldova, Research Paper. CASE Network Studies & Analyses. Center for Social and Economic Research (CASE). Warsaw. 2009. № 389/2009. 53 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/103050/25599090_CNSA_389_June24.pdf (date of access: 01.06.2022).
 42. Савич О.В. Основні чинники та шляхи протидії тінізації економіки України. Ефективна економіка. 2015. №2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3827> (дата звернення: 01.06.2022).
 43. Leandro Medina and Friedrich Schneider. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? Working Paper. International Monetary Fund. (IMF). 2018. Vol. 18/17. 76 p. URL: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WP/2018/wp1817.ashx> (date of access: 01.06.2022).
 44. Kupets O. V. The Development and the Side Effects of Remittances in the CIS Countries: the Case of Ukraine. European University Institute. Robert Human Centre for Advanced Studies. 2012. P. 25-38. URL: <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/23477/CARIM-East-RR-2012-02.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (date of access: 01.06.2022).
 45. Дем'янчук Ю. І. Стабілізаційний вплив приватних трансфертів у трансформаційних економіках: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.02 / Центральна Спілка Споживчих Товариств України. Львівська комерційна академія. Львів. 2014. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/dis_demyanchuk.pdf (дата звернення: 01.06.2022).
 46. J. Dagher et al. Remittance and Institutions: Are Remittance a Curse? International Monetary Fund. 2008. № 08/29. 31 p. URL:

- <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Remittances-and-Institutions-Are-Remittances-a-Curse-21634> (date of access: 01.06.2022).
47. Montefusco C. Final Report. Capacity building action towards Ukrainian local institutions for the empowerment of migratory and social-educational policies on behalf of children, women and local communities. International Organization for Migration, MRF Rome. 2010. 46 p. URL: <http://www.childrenleftbehind.eu/wp-content/uploads/2011/11/Final-Report-ITA-UKR-project-IOM-Italy.pdf> (date of access: 01.06.2022).
 48. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ. 2011. 40 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/trudova-migraciya-socialni-naslidki-ta-shlyakhi-reaguvannya> (дата звернення: 01.06.2022).
 49. O'Neill A. Emigrant Remittances: Policies to Increase Inflows and maximize Benefits. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. 2001. Vol. 9. № 1. 354 p. URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1431&context=ijgls> (date of access: 01.06.2022).
 50. Ghosh B. Migrants' remittances and Development. Myths, rhetorical and realities. International Organization for Migration. 2006. 118 p. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/migrants_remittances.pdf (date of access: 01.06.2022).
 51. Ketkar S., Ratha D. Development Finance via Diaspora Bonds: Track records and Potential. *Policy Research Working Paper*. World Bank. 2007. № 4311. 21 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/14311/wps4311.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (date of access: 01.06.2022).
 52. Національний Банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2022).
 53. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/> (date of access: 01.06.2022).
 54. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (date of access: 01.06.2022).
 55. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/> (date of access: 01.06.2022).

- 56.Центр економічної стратегії. Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити. URL: <https://ces.org.ua/migration/> (дата звернення: 01.06.2022).
- 57.Укрінформ. Понад 3 млн українців працює за кордоном на постійній основі – Міністерство соціальної політики. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2752271-ponad-3-mln-ukrainciv-pracue-za-kordonom-na-postijnij-osnovi-minsocpolitiki.html> (дата звернення: 01.06.2022).
- 58.Незалежний АУДИТОР. Трудова міграція за кордон. Підмога чи шкода для економіки України? URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1348?view=material (дата звернення: 01.06.2022).
- 59.Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення: 01.06.2022).
- 60.Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2022).
- 61.Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2022).
- 62.Migration Policy Institute. URL: <https://www.migrationpolicy.org/> (date of access: 01.06.2022).
- 63.НВ. Скільки українці завезли авто без податків і для кого. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/skilki-ukrajinci-zavezli-mashin-bez-podatktiv-rozmitnennya-avto-2022-novini-ukrajini-50238791.html> (дата звернення: 01.06.2022).
- 64.Суспільне Новини. Абсолютний рекорд: кількість покупців військових облігацій за тиждень зросла до 43 тисяч. URL: <https://suspilne.media/237971-absolutnij-rekord-kilkist-pokupciv-vijskovih-obligacij-za-tizden-zroslo-do-43-tisac/> (дата звернення: 01.06.2022).

Додаток А

Таблиця А.1 Опис петель впливу в причинно-наслідковій діаграмі впливу грошових переказів на економіку

Назва петлі, її специфіка	Опис механізму дії
R1, зміцнююча петля (reinforcing loop)	Зростання доходів домогосподарств підвищує обсяг їхніх інвестицій, зокрема приватних інвестицій (банківські депозити, акції, ОВДП). Це призводить до зростання пасивного доходу домогосподарств, що веде до подальшого збільшення їхнього загального доходу.
B1, балансова петля (balancing loop)	Зростання обсягу грошових переказів сприяє підвищенню доходів домогосподарств, що в свою чергу веде до збільшення рівня споживання цих домогосподарств. Це стимулює розвиток малого та середнього бізнесу, що призводить до зростання кількості робочих місць в країні. Збільшення кількості робочих місць веде до зменшення кількості трудових мігрантів, що в кінцевому результаті призводить до зменшення обсягів грошових переказів.
B2, балансова петля (balancing loop)	Початковий механізм повторює петлю B1. Розвиток малого та середнього бізнесу приводить до зростання рівня середньої заробітної плати в країні, що зменшує бажання мігрантів працювати за кордоном, та, відповідно, зменшує їхню кількість, що веде до зменшення обсягів грошових переказів.
B3, балансова петля (balancing loop)	Початковий механізм повторює петлю B2. Зростання рівня середньої заробітної плати зменшує різницю між рівнями заробітної плати в Україні та за кордоном, що зменшує бажання мігрувати, тому зменшується кількість мігрантів та скорочується обсяг грошових переказів. Варто зазначити,

Продовження таблиці А.1

ВЗ, балансова петля (balancing loop)	що на різницю в рівнях заробітної плати вагомий вплив має темп зростання заробітної плати за кордоном.
--	---

Джерело: складено автором на основі дослідження

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Документація формул СД моделі

Змінна	Формула, початкове значення, опис
Вимушені_мігранти(t)	Формула: $\text{Вимушені_мігранти}(t - dt) + (\text{Міграція} - \text{"Ті, що залишаються"} - \text{Повернення_в_Україну_2}) * dt$. Початкове значення: $\text{Вимушені_мігранти} = \text{Міграція}$. Опис: позначає поточку кількість вимушених мігрантів станом на кожен місяць.
Грошові_перекази_1(t)	Формула: $\text{Грошові_перекази_1}(t - dt) + (\text{Вхідний_потік_1}) * dt$. Початкове значення: $\text{Грошові_перекази_1} = 0$. Опис: позначає обсяг переказів, які надіслали постійні мігранти починаючи з першого місяця.
Грошові_перекази_2(t)	Формула: $\text{Грошові_перекази_2}(t - dt) + (\text{Вхідний_потік_2}) * dt$. Початкове значення: $\text{Грошові_перекази_2} = 0$. Опис: позначає обсяг переказів, які надіслали вимушені мігранти починаючи з першого місяця.
Постійні_мігранти(t)	Формула: $\text{Постійні_мігранти}(t - dt) + (\text{"Ті, що залишаються"} - \text{Повернення_в_Україну_1}) * dt$. Початкове значення: $\text{Постійні_мігранти} = 2500000$. Опис: позначає поточку кількість постійних мігрантів станом на кожен місяць.
Вхідний_потік_1	Формула: $\text{Постійні_мігранти} * \text{"Частка тих, хто надсилає"} * \text{Середній_дохід_1}$. Опис: позначає обсяг трансфертів, надісланих за місяць постійними мігрантами.

Продовження таблиці Б.1

Вхідний_потік_2	Формула: Вимушені_мігранти * "Частка_тих,_хто_надсилає_2" * Середній_дохід_2. Опис: позначає обсяг трансфертів, надісланих за місяць вимушеними мігрантами.
Міграція	Формула: IF TIME >= Початок_війни AND TIME < Початок_війни+1 THEN Кількість_біженців ELSE 0. Опис: позначає кількість біженців, які перейдуть в категорію вимушених мігрантів.
Повернення_в_Україну_1	Формула: Постійні_мігранти*Імовірність_повернення_1. Опис: позначає кількість постійних мігрантів, які повертаються в Україну кожного місяця.
Повернення_в_Україну_2	Формула: IF TIME >= Кінець_війни THEN 0,3*Вимушені_мігранти ELSE Вимушені_мігранти*Імовірність_повернення_2. Опис: позначає кількість вимушених мігрантів, які повертаються в Україну кожного місяця.
"Ті,_що_залишаються"	Формула: IF TIME > Початок_війни AND TIME < Кінець_війни THEN Вимушені_мігранти*Імовірність_залишитися ELSE IF TIME >= Кінець_війни THEN 0,001*Вимушені_мігранти ELSE 0. Опис: позначає кількість вимушених мігрантів, які кожного місяця переходять в категорію постійних.

Продовження таблиці Б.1

"Благодійні_організації,_НБУ,_близькі_військові_1"	Формула: IF TIME < Початок_війни THEN Грошові_перекази_1*0 ELSE IF TIME >= Початок_війни AND TIME <= Кінець_війни THEN Грошові_перекази_1*0,1 ELSE Грошові_перекази_1*0,03. Опис: позначає частку трансфертів, яку постійні мігранти відправляють військовим і благодійним організаціям.
"Благодійні_організації,_НБУ,_близькі_військові_2"	Формула: IF TIME < Початок_війни THEN Грошові_перекази_2*0 ELSE IF TIME >= Початок_війни AND TIME <= Кінець_війни THEN Грошові_перекази_2*0,15 ELSE Грошові_перекази_2*0,05. Опис: позначає частку трансфертів, яку вимушені мігранти відправляють військовим і благодійним організаціям.
Грошові_перекази_загалом	Формула: Грошові_перекази_1+Грошові_перекази_2. Опис: позначає суму переказів постійних і вимушених мігрантів.

Продовження таблиці Б.1

Доходи_домогосподарств_1	Формула: IF TIME < Початок_війни THEN Грошові_перекази_1 ELSE IF TIME >= Початок_війни AND TIME <= Кінець_війни THEN Грошові_перекази_1*0,9 ELSE Грошові_перекази_1*0,97. Опис: позначає частку трансфертів, яку постійні мігранти відправляють військовим домогосподарствам.
Доходи_домогосподарств_2	Формула: IF TIME < Початок_війни THEN Грошові_перекази_2*0 ELSE IF TIME >= Початок_війни AND TIME <= Кінець_війни THEN Грошові_перекази_2*0,85 ELSE Грошові_перекази_2*0,95. Опис: позначає частку трансфертів, яку вимушені мігранти відправляють військовим домогосподарствам.
Імовірність_залишитися	Значення: 0,015. Опис: позначає імовірність вимушених мігрантів перейти в категорію постійних.
Імовірність_повернення_1	Значення: 0,015. Опис: позначає імовірність постійних мігрантів повернутися в Україну.
Імовірність_повернення_2	Значення: 0,1. Опис: позначає імовірність вимушених мігрантів повернутися в Україну.
Кількість_біженців	Значення: 6000000. Опис: позначає кількість українських біженців, які виїхали за кордон через війну.

Продовження таблиці Б.1

Кінець_війни	Значення: 24. Опис: позначає місяць, коли закінчиться війна (передбачення).
Початок_війни	Значення: 14. Опис: позначає місяць, коли почалася війна.
Середній_дохід_1	Значення: IF TIME <= 12 THEN 725 ELSE IF TIME > 12 AND TIME <= 24 THEN 750 ELSE 775. Опис: позначає середній дохід постійних мігрантів протягом досліджуваного періоду.
Середній_дохід_2	Значення: 250. Опис: позначає середній дохід вимушених мігрантів протягом досліджуваного періоду.
Українські_мігранти_загалом	Формула: Постійні_мігранти+Вимушені_мігранти. Опис: позначає загальну кількість українських мігрантів.
"Частка_тих,_хто_надсилає_1"	Значення: 0,7. Опис: позначає частку постійних мігрантів, яка надсилає перекази в Україну.
"Частка_тих,_хто_надсилає_2"	Значення: 0,03. Опис: позначає частку вимушених мігрантів, яка надсилає перекази в Україну.

Джерело: складено автором за допомогою Stella Architect